

Körmendi Lajos

A TÁLTOS KINCSE

(mondák, mesék, történetek)

Borító és illusztrációk: **L. Ritók Nóra**

A kötet megírását
a Karcag Városi Önkormányzat támogatása tette lehetővé

A szerző köszönetet mond a könyv megírásához nyújtott segítségéért
a Györffy István Nagykun Múzeum munkatársainak,
Séllei Lászlónénak,
Dr. Bartha Júliának,
Elek Györgynek
és Berecz Andrásnak

© **Körmendi Lajos**

ISBN 963 216 498 9

Kiadó: Karcag Város Önkormányzata
Felelős kiadó: Dr. Fazekas Sándor

Tipográfia: Nagy Attila Csaba

Készült ezer példányban a Karcagi Nyomda Kft. üzemében
Felelős vezető: Tankó Csaba ügyvezető igazgató

Bengecseg

(Bengecseg: határrész Karcag keleti részén. Először egy 1720 körüli asszonyzállási határperben említik, hogy Bengecseg egy halom és egy laponyag neve a Taskond halom közelében. Kun eredetű szó, jelentése: örököske. A Bengecseg-halmot rizstelep építése miatt elhordták. Ma a határrész és egy út őrzi a Bengecseg nevet. A vízszabályozás előtt e halom mellett folydogált a Hortobágy, melyen itt volt egy gázló, s ezért a területért hosszú határperek folytak Karcag és Püspökladány között. Ma Karcaghoz tartozik. Szűcs Sándor Régi magyar vízivilág című könyvében ír erről és a halomhoz fűződő mondáról Bengecsek halma címmel. Györffy István a monda egy másik változatát dolgozta fel A lózerhalmi eset című művében.)

Nyikorogtak a szekerek a teher alatt, bógtek a címeres szarvú barmok.

A vár elé kanyarodtak.

Izzadtak a piros bugyogós örök, patakokban folyt a verejtékük, a nap szinte zabálta a testüket.

Szolnok várában Mahmud bég fogadta a Debrecenből hozott harácsot.

– Sádeže bu kadar getirdiniz, köpekler? (Csak ennyit hoztatok, kutyák?) – ordította.

Elinalt a szél, mint aki *begazolt*¹.

A pogány úr *berzenkedett*², egyre vörösebb fejjel szemlélte azt a néhány daruszőrű marhát, amiket a szekerek mögött terelgettek, és hevesen kiabált.

– Daha! Daha getirdiniz! (Még! Még hozzatok!)

A debreceniek egyik lábukról a másikra álltak.

– Mi is csak senyvedünk... – mondta bizonytalanul egyikük, de a bég ügyet sem vetett rájuk.

– Hortobágy' ta bulduyunuz şeyler buraya getiriniz! (Hozzatok ide a Hortobágyról, amit ott találtok!) – harsogta most már a katonáinak.

Azok máris ugrottak.

– Yolda cobanlarini toplayiniz, onlar buraya çaliştiracak! (Útközben szedjete össze pásztorokat, majd ők idehajtják!)

Egy csapat lóra kapott, elvágatott kelet felé.

*

Csak a szél *karattyolt*³ naphosszat, ők meg sem szólaltak. Ették a *karimás kasát*⁴, nézték egy kicsit a tüzet, aztán *fűaljt gyűrtek*⁵, lefeküdtek.

Zápor kerekedett, de hamarosan elvonultak a felhők.

*Girhes*⁶ hold *ógyelgett*⁷ az égen.

Az öreg *felneszelt*⁸ álmából. Fülelt.

A nap olyan kényszeredetten készült fölkelni, mint a fáradt pásztor, ha megrugdossák a talpát: még előódalogni sem akaródzott neki.

– Talpra, hé!

Bengecseg felpattant, s csak akkor engedte le az ólmos botot, amikor megbizonyosodott róla, hogy a számadója áll előtte.

¹ *begazol*: megijed, például a hősködő ember

² *berzenkedik*: tiltakozik valami ellen

³ *karattyol*: sokat és unalmasán beszél

⁴ *karimás kása*: főtt köleskása tejjel leöntve

⁵ *fűaljt gyűr*: a mezőn a feje alá gyűri a szűret

⁶ *girhes*: igen sovány

⁷ *ógyeleg*: jön-megy

⁸ *felneszel*: éjszakai alvásból valami zajra felriad

Az öreg nyugat felé intett a fejével.

A legény hallgatózott.

– Lovasok? – kérdezte.

Amaz bólintott.

Feszülten figyeltek, az öreg sokára szólalt meg.

– Pogányok.

A bojtár szeme kikerekedett: honnan tudhatja, hiszen nem is látja őket?

– Pogányok?

A számadó bólintott.

– Csak tapogatták az utat.

A halvány derengésben Bengecseg szinte szívta magába a hangokat. Talán hatan-nyolcan vannak, gondolta. Járhattak már erre, de ritkán: óvatosan, bizonytalanul közelednek. Még elég messze járnak. Karcagújszállása felől jönnek.

– Hat lovas – mondta.

– Nyóc.

Sokáig figyelt ismét a zajokra, végül bólintott.

– Nyóc.

A nap felpislantott az ég alján, aztán – mint aki nemszeretem dolgot lát – gyorsan egy felhőt húzott az arca elé.

Egy-két *cingár*⁹ fa ácsorgott az út mentén.

A szpáhik inkább a lovak ösztöneire hagyatkoztak a félhomályban. Szótlanul haladtak. Sár volt, csak a paták cuppogtak a szilvalekvár állagú *habarékban*¹⁰.

Nyomukban nyugtalanul *sappogott*¹¹ a szél.

Egy szárazabb *laponyagon*¹² leszálltak a lóról, délkelet felé fordultak, leterítették az imaszőnyegeket, egy tócsába mártották a kezüket, a lábukat, végigsimították a homlokukat.

– Allahu ekber! Allahu ekber! Bismillahirrahmanirrahim! Esedü enna la iláha il Allah! Muhámed resülillah! (Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében. Dicsőség Allahnak, a teremtmények Urának, a könyörületesnek és az irgalmasnak, aki az Ítélet Napját uralja! Néked szolgálunk és hozzád fordulunk segítségért. Vezess minket az egyenes úton, azoknak az útján, akik iránt kegyesnek mutatkoztál, s ne azokén, akiket haragvásod sújt, sem a tévelygőkén.)

A *szószátyár*¹³ szél felkapta az imát, s repítette a pásztorok felé.

A pirkadatban látszott, hogy kicsit távolabb már nádtól borostás a táj.

A *koloncos*¹⁴ szőrű komondor morogni kezdett.

Az öreg levette a fejfedőjét: már deres volt a fején a *csimbók*¹⁵. Visszatette a kalapot, megigazította az *álladzóját*¹⁶. Biccentett.

A *hóka*¹⁷ lovon ülő durva arcú pogány rádörrent a bojtárra.

– Sen bizimle gel!

Az egyik török lekászálódott a lóról, előrébb sántikált, s megismételte a mondatot magyarul.

– Te velünk jössz!

Elcsodálkoztak: magyar ez a *bicékelő*¹⁸?

– A pogány kutyája lettél, hékás? – kérdezte az öreg.

⁹ *cingár*: vékony, sovány

¹⁰ *habarék*: összetaposott, híg sár

¹¹ *sappog*: tehetetlenül jön-megy

¹² *laponyag*: a környezetből alig kiemelkedő hely, enyhe domborulat

¹³ *szószátyár*: nem tud titkot tartani, állandóan jár a szája

¹⁴ *koloncos*: itt a kutya összetapadt szőre

¹⁵ *csimbók*: öreg kun férfiak befont haja

¹⁶ *álladzó*: a pásztorok karimás kalapjának a lefogója

¹⁷ *hóka*: keskeny, fehér csík a ló homlokán, ilyen jegyet viselő ló

¹⁸ *bicékel*: egyik lábára sántít

Amaz nem válaszolt.

– Sen bizimle gel! (Te velünk jössz!) – ordította ismét a *bakafántos*¹⁹ török.

A barmok nyugtalankodni kezdtek.

– *Éhomra*²⁰– kérdezte Bengecseg.

– Yemek yemeden önže? (Evés előtt?) – fordította a bice.

Felfortyant a drabális pogány, előkapta a handzsárt, s úgy ordított, hogy még a nádas is farolni kezdett.

A komondorok farokbehúзва inaltak el.

– Eriggy! – morogta az öreg.

A bojtárfattyú hosszan *keckálódott*²¹.

– Haydi, ažele et! (Siess!) – förmedt rá a nagy *dahó*²² pogány.

Erre nyakába akasztotta a *kacabajkáját*²³, s elindult. Csúszkált a habarékban, rögtön *kastos*²⁴ lett a ruhája.

A nap, mintha nem kéne haladnia, csak lebzsel az égen.

*

Közeledtek a halomhoz.

Már látták a lomha, szinte mozdulatlan Hortobágy folyót, s a közeli mocsárvilágból kihallott a vízimadarak cécója.

Ezen a határrészen rettenetesen nőtt a *csetkása*²⁵.

Amint megérezte a vizet, megindult a hatalmas gulya, verte a port, hiába cserdítgette a karikását az egyik égimeszelő ladányi bojtárfattyú²⁶.

– A *fikós*²⁷ tojást is megenném most! – kiabálta két csördítés között.

A gázlónál ittak a marhák.

Bengecseg odaintette a többi legényt, sűgött nekik valamit, azok bólíntottak, aztán mintha mi sem történt volna, eloldalogtak egy-egy pogány irányába.

Itatás után megindították a gulyát a halom felé. Fűggőnyt vont köréjük a felvert por.

Bengecseg a *bice*²⁸ magyarra engedte rá az ólmos botját.

– Pogányok kutyája! – sziszegte fojtott hangon.

A hatalmas termetű török nyugtalanul forgatta a fejét, a porfelhőt fürkészte, úgy érezte, hirtelen egyedül maradt, de a marhák bógésétől nem hallott, a portól nem látott semmit.

A levegőben kavargó szürke masszából váratlanul bukkant elő Bengecseg, s mielőtt a pogány a handzsárt felemelhette volna, lesűjtott.

A tetemeket bevítették a mocsárba, a vízbe lökték, a barmok egy részét keresztül hajtották rajtuk, s a törököket beletapostatták az iszapba.

Az egyik legény a kutyákat a *kolompos*²⁹ marha elé küldte, s visszafordították a gulyát.

A nap mosolygott odafent, mint egy *csorbacsík*³⁰ gyerek.

*

¹⁹ *bakafántos*: csavaros eszű, kötekedő ember

²⁰ *éhomra*: éhgyomorra

²¹ *keckálódik*: nehézkesen készülődik

²² *dahó*: durva, értetlen

²³ *kacabajka*: munkában használatos kiskabát

²⁴ *kastos*: sárral felcsapkodott

²⁵ *csetkása*: viziönvény

²⁶ *fattyú*: itt fiatal fiúk kedveskedő megszólítása

²⁷ *fikós*: olyan tojás, amelyben már kismadár van

²⁸ *bice*: sánta

²⁹ *kolompos*: a marhacsordát vezető állat, amelynek a nyakába kolompot akasztottak

³⁰ *csorbacsík*: csikófogait kihullatott kisgyerek

Még egy *kukorifia*³¹ árnyék sem volt Karcagújszállásán.

A máskor izgága szél most egy nagy fa alatt heverészett álmatagon. Öblös karosszékeiben szuszogva bóbiskolt a bíró is. A súlyos, ázsiai nyugalmat velőtrázó kiáltás törte meg.

– Köpek, dišari gel! (Gyere ki, te kutya!)

A bíró úgy pattant ki a székből, mint akit a mennykő vágott ki onnan. Óvatosan kikémlelt az ablakon: ott állt a szolnoki bég egy egész hadsereggel!

– Ez egy *tepedelem*³² ember! – nyögte keserves képpel.

– Önüme dur! Veya evlere ateš atažam! (Állj elém vagy *csóvát*³³ vetek a házakra!) – harsogta a pogány vezér.

A felrezzentett szél riadtan eliszkolt a mocsarak felé.

A bíró megigazgatta köpcös termetén a ruházatát, közben olyasmit motyogott a bajusza alatt, hogy nyomban megüthetné ezt a Kunság fölött *piramoskodó*³⁴ Mahmudot a guta!

A pogány nagyúr egyre *happárézött*³⁵ odakint.

A bíró jó ideig *rezgelődött*³⁶, végül rászánta magát, és nyájas mosollyal az arcán kilépett a napra.

– Bunun ičin ödežeksiniz! (Ezért fizetni fogtok!) – ordította a bég. – Fiyáti büyjük olažak! (Nagy árat fizettek!)

Karcagújszállása előljárója erősen figyelt a fenyegetőző szóáradatra, majd egy idő után végre megértette, hogy a Hortobágy folyónál, de már az innenső oldalon, agyonütöttek néhány törököt, egynek meg is találták a holttestét.

– Köpekler, buna hatırlayažaksiniz! (Ezt megemlegetitek, kutya!) – mennydörögte ismét Mahmud bég.

Erősen vakarta a búbját a bíró, hirtelen minden baja lett, leizzadt, viszketett az összes porcikája, kiszáradt a szája, majd *pípot*³⁷ kapott a szomjúságtól. Úgy érezte magát, mint aki már a *sózóban van*³⁸.

– Ževap ver! (Felelj!) – tette a handzsárt a nyakára egy katona.

A bíró először csak *nyefegett*³⁹, aztán *köntörfalazott*⁴⁰, majd a türelmetlen béget és a fegyver csillogó pengéjét látva, ijedtében eszébe villant egy gondolat.

– Fizetünk! – jelentette ki.

– Ödeyežeyiz – fordította a tolmács.

A Mahmud elégedetten elmosolyintotta magát.

– Fizetünk, ha mi tettük. De az a terület nem a mienk.

– Eyer biz sučluyuz, ödeyežeyiz. Ama o toprak bizimki deyl.

– Kime?

– Hanem?

– A ladányiaké.

– Ladány’dakilara.

A távolban felmordult az ég.

– *Tógyellik*⁴¹ – nézte az ég alját Karcagújszállása első embere.

*

³¹ *kukorifia*: nagyon-nagyon kicsi, majdhogynem semennyi

³² *tepedelem*: rossz, haszontalan ember

³³ *csóva*: félkézbe fogható összetekert szalmacsomó, itt tűz

³⁴ *piramoskodik*: másokon rosszindulatúan hatalmaskodik

³⁵ *happárézik*: méltatlankodva hangoskodik

³⁶ *rezgelődik*: nehézkesen készülődik

³⁷ *pípot kap*: a szomjúságtól eleped

³⁸ *sózóban van*: beteg

³⁹ *nyefeg*: nehezen találja meg a beszédben a megfelelő szót

⁴⁰ *köntörfalaz*: kerülgeti az igazságot

⁴¹ *tógyellik*: nagy esőfellegek gyülekeznek

Már jó ideje elporzott Ladány felé a török futár.

A bíró várakozás közben szépen kicirkalmazta a beszédét, még *istenkedett*⁴² is a basának, hogy Karcagújszállásán embert ölni!... Még ha török is az illető, ilyet nem szoktak elkövetni, békés nép lakik erre...

– Még a gyanútól is megrökönyödik az ember! – jelentette ki.

Mahmud bég azonban ügyet sem vetett rá, a sebtében felállított sátrában eszegetett nagy élvezettel, s a sátor bejáratánál álldogáló hitetlen előljáró szavai már el sem jutottak hozzá.

A bíró *kiókumlálta*⁴³ magában, hogy mikor térhet vissza a futár, s úgy vélte, már nem kell sokáig húznia az időt. Addig is mézes orcával *gazsulált*⁴⁴, hajlongva *gazsulérozott*⁴⁵ a pogány előtt, s magában abban reménykedett, hogy valami vérmes fattyú legalább ezt a kontyos futárt nem *tökítette el*⁴⁶ az úton. Nézte a béget, aki úgy ült a szőnyegei és a párnái közt, mint a *szotyos*⁴⁷ szilva a földön. Elvigyorodott a kurta lábú kun.

– Sen gyaur köpek, ničin seviniyorsun? – nézett fel a pogány nagyúr.

A tolmács fordította szaporán.

– Minek örülsz, hitetlen kutya?

– Hogy megmutatkozik az igazság.

– Čünkü hak gösteriležek.

– Elči geldi mi?

– Megjött a futár?

– Közel járhat.

– Yakın olur.

Kiléptek a sátorból. Odakint a szél *fincoltatta*⁴⁸ az ördögsekeret. Fűrésztek a távot.

A vastag nyakú bíró fohászzkodott magában, hogy csak jönne már az a küldönc, mert különben itt ül a nyakukon a pogány *istenviláguntig*⁴⁹.

Nem sokáig *ívelődött*⁵⁰ ezen, mert a házak között feltűnt a vágató futár. Leugrott a lováról, átnyújtott egy papírt a bégnek, aki elolvasta.

– Atlara! (Lóra!) – parancsolta.

Összekapkodták a *himmi-hummijukat*⁵¹ és lóra pattantak.

– Köpek, haklisin – kiáltotta Mahmud bég. – Ladány' dakilar ödeyežekler!

– Igazat mondtál, kutya! A ladányiak fizetnek! – ismételte a tolmács.

Elvágattak.

A karcagújszállási bíró nagyot sóhajtott, rövid kezével megtörölte a homlokát, s egyre az elporzó sereget leste.

– *Kutyaguránc*⁵² ember ez a Mahmud! – sóhajtotta.

Lassan előmerészkedtek az emberek, a nyakukat kelet felé csavargatva tárgyalták az eseményeket. Egy Bengecseg nevű legényt emlegettek, aki a társaival elaltatott néhány pogányt az egyik halom mellett. Dicsérték a bírót, hogy milyen jól kivágta magát a szorult helyzetből, s ezzel megmentette Karcagújszállása házait a tüzes csóváktól.

Már tutult a szél, mint valami kelekótya csürhés. Az égen nagy fekete felhőkonda tolongott. Vihar *galázolta*⁵³ a nádast.

⁴² *istenkedik*: bizonykodik még esküdözéssel is

⁴³ *ókumlál*: itt kiszámít

⁴⁴ *gazsulál*: érdekből megalázkodik valaki előtt

⁴⁵ *gazsuléroz*: érdekből folyamatosan hízeleg valakinek

⁴⁶ *eltökít*: elveszít, itt megöl

⁴⁷ *szotyos*: meglágyult gyümölcs

⁴⁸ *fincoltat*: szándékosan megugrat

⁴⁹ *istenviláguntig*: olyan sokáig, hogy mindenki megunta

⁵⁰ *ívelődik*: magát emészti

⁵¹ *himmi-hummi*: csekély értékű, kevés holmi

⁵² *kutyaguránc*: önféjű, makacs ember, akit nem lehet meggyőzni

Arra, keletre, Ladány fele, cudar világ lehetett: csörgött-csattogott a tüzes korbács a tájnak a hátán.

Máros Balázs

Túzok-laponyag

(Túzok-laponyag: karcagi kunhalom, mai neve Kis-Gergely-halom. Valószínűleg a tűzokok gyülekezőhelye lehetett. Mai nevét a Gergely nevű határrész után kapta. A kunhegyesi határhoz közel található, a Bige-fertő keleti oldalán, Karcagtól nyugat-északnyugati irányban. A halmot talajforgatással megbontották, részben szántott, rajta ősgyep is van. A közelében tölgyes erdősáv, csatorna és út található. A Kis-Gergely-halom régészetileg feltáratlan. Jelentős botanikai értékei miatt 1986-ban megyei védeltséget kapott. Tájképi értéke nincs, irodalmi, néprajzi, kultúrtörténeti vonatkozásait nem ismerjük.)

A melegtől még a nap is kornyadozott az égen.

A férfi kis *liphec*⁵⁴ ember volt. Elégedetten állt a Túzok laponyag tetején, gyönyörködve nézte a gabonát, ami talán még soha nem mutatott ilyen szépen. Futtatta tovább a tekintetét: a Bige fertő mocsara olyan volt, mint a kievekedett emberi test. Valami kis szélkölyök macerálta a nádat. Megborzongott: gyerekkora óta félt a vizes világtól.

Ismét az aranyló kalászokat nézte: micsoda termés lesz most! Az életére gondolt, amivel kezdeni kéne valamit. Talán aratás után.

Óra nem mondják többé, hogy *kuzmírkodik*⁵⁵! Hogy egy *küllőférező*⁵⁶, *kopcihér*⁵⁷ ember! Méghogy ő galuskásan beszél! Most megalapozza a jövőjét! Soha többet nem fogja hallani, hogy ő egy *kerge*⁵⁸ ember!

Hirtelen úgy érezte, meggebed a szomszúságtól.

Tátogott, kapkodta a levegőt.

Újra a Bige-fertő felé tévedt a tekintete, de szinte azonnal visszarántotta. Gyerekként sokszor képzelődött a nádrengetegről, s a különféle szörnyek mindig innen rontottak elő.

Elindult.

A halom lábánál békésen legelészett egy *gazdagyalázó*⁵⁹ ló.

Lassan haladtak a *kátyogós*⁶⁰ úton.

Karcagújszállására érve megtörölte a homlokát, felnézett az égre: maródinak tűnt a nap, alig vánszorgott odafent.

Bement a házba. Mohón ivott, aztán gondosan *begörbötte*⁶¹ az ajtót.

Karcagújszállása

(Karcagújszállása: mai neve Karcag, amelynek 67 ezer holdas határában a hódoltság korában még több falu volt. Forgách Zsigmond nádor 1618-ban kiadott oltalomlevelében megnevezi a huszonkét elpusztult nagykunsági falut, közöttük van Bocsa, Magyarka, Karcagújszállása, Asszonyszállás, Orgonda-szentmiklós, Ködszállás. A krími tatárok 1697. szept. 12-én elpusztították Karcagújszállását, lakói közül egyes források szerint 650, mások szerint közel 800 embert fűztek rabszíjra. Az 1699-es összeíráskora bizottság 78 embert talált Karcagújszállásán)

⁵⁴ *liphec*: (lenéző) sovány, élheteretlen

⁵⁵ *kuzmírkodik*: mindenbe beleártja magát

⁵⁶ *küllőférező*: külön utakon jár

⁵⁷ *kopcihér*: tekergő, dologkerülő, naplopó

⁵⁸ *kerge*: juhbetegség, átvitt értelemben bolondos ember

⁵⁹ *gazdagyalázó*: (tréfás) kifejezetten sovány

⁶⁰ *kátyogós*: gödrös, rázós földút

⁶¹ *görböl*: vaskampót ráhajt az ajtóra

Csak a szél jöszmékelt a házak között.

A férfi boldogan ballagott a porban, és egyre gyűhézte az eszét: hova kéne eldugni a termést a pogány elől?

Két jármos tinó küszködött a teherrel.

A férfi úgy érezte, a karcagújszállási házak mintha máris nyájasabban pillantottak volna rá kis ablakaikkal.

Elképzelte egy asszonyt, aki esténként várja őt, ételt tesz elé, utána pedig kedvesen *birbitél*⁶² a mellkasán.

Kihúzta magát, úgy lépegetett a házak között.

Itt egy *jóféle*⁶³ asszony lakik, mondta magában. Ebben a házban meg egy *taszislábú*⁶⁴ leány. Emerre egy olyan, aki mindig *hengyókálja*⁶⁵ magát. Amoda egy *búrzsák*⁶⁶ él. Itt egy szép leány lakik, csak az a baj, hogy már legyeskedik körülötte valaki...

Rúgta tovább a néptelen utca porát.

Énekelni kezdett: *hasította*⁶⁷ a dalt.

Az egyik ház takarásából pogány fegyveresek toppantak eléje.

– Hemen sevmezmisin, köpek! (– Mindjárt nem örülsz, kutya!) – kiáltotta egy furcsán bandzsalító török.

A férfi nem értette, széttárta karját, rázta a fejét.

A pogány nem vesződött tovább a magyarázkodással.

– Bunu götürürüz. (– Ezt elvisszük) – mutatott a termésre. – Bunlar da. (Meg ezeket is) – bökött a tinók felé.

Újabb török lovasok bukkantak elő. Vitték a termést innen is, onnan is. Jajszo verte fel Karcagújszállása házait.

A férfi a porban térdelt, könnyezve verte a földet.

– Örökös *ángária*⁶⁸ az életünk! Egy szem búzát sem vetek ezután!

Erősen cirkalmazott volt az ég alja.

Gergely-halom

(Gergely-halom: Karcagtól nyugatra-északnyugatra, a Gergely-dűlő északnyugati részén található, Karcag, Kunmadaras és Kunhegyes határán álló határhalom. A környék egyik legjelentősebb kunhalma volt 1982-ig, de ekkor elhordták a keleti és a déli oldalát töltésnek, sőt a halom oldalába kincs után kutatva gödröket ástak munkagépekkel. Ősgyep és akác is található rajta. A halom közvetlen környékén legelő és akácos, csatorna, út és magassági jegy van.

A halom régészeti feltárása nem történt meg, de a megbontott falból középkori telep nyomai bukkantak elő. Tájéki értéke már nincs. Irodalmi, néprajzi, kultúrtörténeti vonatkozásai nincsenek.)

Kisütött a nap.

Földfakadás idején elindult a férfi. Még csikarta az arcát a szél. Bevette magát a nádrengetegbe, halakon, vadakon élt.

Hol az Ürömréten tűnt fel, hol a Karga-fenek környékén látták, hol a Karájánoson bolyongott, mint valami nyugtalan lélek. Bármerre ment, a nyakába kanyarított tarisznyából elszórt egy-egy maréknyi mákot a mocsárból kiemelkedő, ember nem járta hátakon, laponyagokon.

⁶² *birbitél*: lágy, finom mozdulatokkal babrál

⁶³ *jóféle*: (gúnyos) rosszéletű nő

⁶⁴ *taszislábú*: iksz-lábú

⁶⁵ *hengyókálja*: kényeskedve kelletti magát

⁶⁶ *búrzsák*: kurva

⁶⁷ *hasítja*: éles hangon, hangosan énekel

⁶⁸ *ángária*: zaklatás

A tavaszban ujjongva bizsergett a rét.

A sás és a nád között állandóan *bozsékolt*⁶⁹ a szél, a férfi néha összerezett, megdermedt, óvatosan körülkémlelt. Mindenhol veszélyt sejtett.

Amikor a tavaly még szántott földekre ért, összeszorult a torka: a művelésnek semmi nyoma nem látszott.

– *Bondoros*⁷⁰ világ lesz az idén! – sóhajtotta keserűen.

Ment tovább.

A Gergely-halom lábánál áhítattal nézett fel a domb tetejére: milyen magas és hatalmas! Úgy érezte, amíg világ a világ, ez a halom állni fog. A pogánynak már a hírére sem ismerik majd ezen a tájon, amikor ez a szép domb még mindig itt trónol a vidék fölött, és szemmel tartja az egymást váltó nemzedékeket. Ilyeneket gondolt.

Fölment a halom tetejére. Szétnézett: csak a szél *cürhődött*⁷¹ a földeken.

A távolból vonítást vélt hallani. Végigszaladt rajta a hideg. Most vette észre, hogy fázik. Egy kis *köce*⁷² alatt vacogott.

Felpillantott az égre: érezte, elaggodik a délután. Az ég alján bidergett a nap.

Pingyó-halom

(Pingyó-halom: Karcagtól délnyugatra, a Bócsai legelő peremén, a régi 4. számú főút közelében volt, de melioráció során elhordták. Nevének eredete bizonytalan.)

Cibálta a szél a nádas üstökét, repítette a nádcsörmőt.

A zápor hol az egyik, hol a másik határrészen rendezett *cuháret*⁷³.

Hamarosan elvonultak a felhők, kitisztult az ég, lángot vetett a nap, párás forróság öntötte el a tájat.

Verejtékben fürdött a Pingyó-halom.

A férfi a rengeteg mákgubóban gyönyörködött, megcsörgette egyiket is, másikat is, szinte becézgette és simogatta őket.

Izzadt.

Úgy érezte, csak *bakaraszra*⁷⁴ van a halom fölött a nap.

Egy bábaszarka röpködött a közelében, villogtatta fehér hasát.

A távolban a rónán gázolt a barom.

A férfi mosolyogva nézte, s igen szépnek találta a teremtett világot. Az élvezetet csak a szemébe csurgó verejték zavarta meg.

Megtörölte az arcát, lefeküdt a földre, simogatta a Pingyó-halom áldott földjét, amiért ilyen gyönyörű mákot termelt neki.

Amikor felébredt, már délután volt.

Elindult.

Ajnározta a kondát a rét.

A Karajánosnál elszaporodott a békalencse, és mint forraláskor a tej, a víz felszíne bebőrödzött.

Gázolt, kötésig vízben.

A totyakos nap meg-megállt az égen.

Mindenfelé vízimadarak *tipickéltek*⁷⁵.

Egy szárazulaton kókadt fák kornyadoztak a nagy melegben.

⁶⁹ *bozsékol*: folyamatosan, értelmetlenül mormog

⁷⁰ *bondor*: növény, ördögszekérnek is hívják

⁷¹ *cürhődik*: haszon nélkül sokat fáradozik

⁷² *köce*: kis rossz, meleg kabát

⁷³ *cuharé*: más-más tanyán rendezett muzsikás, táncos összejevetel

⁷⁴ *bakarasz*: kisarasz, a hüvelyk és a mutatóujj távolsága

⁷⁵ *tipickél*: vízben ugrál

A férfi éhes volt, egyre jobban korgott a gyomra, hát szedni kezdte a fákról a *kóduscspát*⁷⁶, s úgy ette, mint a gyerekek.

Szeme a szárazulatot pásztázta, s arra gondolt, hogy mennyi mák elérne itt is!

A nádasban csendesen *motyorékol*⁷⁷ a szél.

Karcagújszállása

(Város Jász-Nagykun-Szolnok megyében, Szolnok és Debrecen között félúton. A legkorábbi nyelvtörténeti adat 1506-ból való: Karczaghwyzallasa [Gyárfás István: A jász-kúnok története]. A Zsigmondkori oklevéltárban szerepel egy Karchagh személynév 1400-ból, így feltehetően a Karcagszállása, Karcagújszállása név ennek az embernek a szálláshelyére utal. A ma használatos rövid alak első előfordulása 1799-ből való: Kartszag [Vályi András: Magyar Országnek leírása]. A Karcag szó kun eredetű, jelentése pusztai róka.)

Már menni készült az élemedett korú nyár.

*Fodorháj*⁷⁸-felhők vonultak az égen.

Rosszkedvű szél csámborgott a házak között.

A férfi becipelte a házba a tizenkét zsák mákot, aztán kijött, s olyan gangosan lépkedett végig a falun, akár egy rátarti csikós.

– Tizenkét zsák mák! – mondta elégedetten, csak úgy, magának.

Odamosolygott egy leányra.

– Egy ilyen *koszlobár*⁷⁹ ember ne nízegesse az én lyányomat! – *racsított*⁸⁰ a lány anyja.

A férfiban lecsihadt a büszkeség, szó nélkül elkotródott, igyekezett észrevétlenül elalálni a háza felé.

Még a szél is úgy *perézsmítált*⁸¹, mint egy asszony. Egy lovas legény vágtatott végig a házak között, kiabált.

– Jön a pogány! Jön a pogány!

Összeszaladt a falu népe, izgatottan tárgyalták a riasztó hírt, s azt, mit tehetnének, hogy a török ne vigyen el mindent. Végül abban maradtak, hogy az értékeiket behordják a templomba, ott lesz legnagyobb biztonságban.

Szép lassan lekászálódott a nap az égről.

Cipekedtek a családok, vittek mindent, amit fontosnak gondoltak, s amit meg akartak menekíteni a török elől. Éppen betették dolguk végeztével a templom ajtaját, amikor a török lovascapat megállt mellettük.

Pogány fülekbe *lőtyölt*⁸² a szél.

– Ačiniz, köpekler! (– Nyissátok ki, kutyák!) – parancsolta az egyik lovas, akinek mulatságosan *lupuj*⁸³ feje volt.

A karcagújszállásiak nem akarták érteni.

– Ačiniz! (Nyissátok ki!) – ordította, és a fegyver után nyúlt.

Ezt már megértették. Panaszkodtak, sápítoztak, s vonakodva ugyan, de kinyitották a templom ajtaját.

A török csapat beözönlött, s ott találtak egy férfit gyertyával a kezében, aki tizenkét zsákot igyekezett a háta mögé elrejtteni.

– Ičinde ne var, göster! (Mutasd, mi van benne!) – mutatott az egyik zsákra a handzsárral a lapos fejű török.

⁷⁶ *kóduscspipa*: mézga

⁷⁷ *motyorékol*: magában dünnyögve beszélget

⁷⁸ *fodorháj*: disznótorkor a belekről leszedett kövérje

⁷⁹ *koszlobár*: (megvető) piszkos, rendetlen

⁸⁰ *racsít*: emelt hangon kiabál

⁸¹ *perézsmítál*: egész nap zsörtölődik

⁸² *lőtyöl*: összevissza beszél, pletykál

⁸³ *lupuj*: (csúfoló) lapos, szűk

A férfi kibontotta a zsákot, az egyik kezével fogta a zsák száját, a másikkal odatartotta a gyertyát. A félhomályos templomban a pogány fegyveresek rámeredtek a mákra.

– Barut! (Puskapor!) – ordította a csapat vezére, és rohanni kezdett az ajtó felé.

Egymást törve, tiporva menekültek ki a templomból a törökök, lóra kaptak, s elvágattak Szolnok felé.

A karcagújszállási nép csak leste a templom ajtajában büszkén megjelenő gyertyás férfit.

– Balázs! – mondta valaki, s hangja tele volt ámulattal. – Mákos Balázs!

Ezt a nevet magasztalta mindenki a tömegben.

Feljött a *vaszka*⁸⁴ hold.

---

⁸⁴ *vaszka*: girhes

Apavára

(Apavára: határrész neve a karcagi határ délkeleti részén. Egykor település is lehetett itt. A Csillag út mellett álló kunhalom is viselte az Apavára nevet, melyet a vízszabályozásokig nagy kiterjedésű mocsárvilág vett körül. A karcagi hagyomány szerint háborús időkben ez menedéket jelentett a környék lakóinak. A karcagiak innen eredeztetik a halom nevét: apáink vára volt nehéz időkben. Többen úgy tartják, egy földvár állott egykor ezen a helyen. Az Apavára halmot rizsföldek építése miatt elhordták. Az Apavára-halom nevéhez két irodalmi emlék fűződik: részben itt játszódik a cselekménye Boross Vilmos Ketel vitéz című elbeszélésének, ezen kívül Apavára címmel Szűcs Sándor is feldolgozta a halomhoz fűződő mondát Régi magyar vízivilág című könyvében. Ma már az Apavára nevet a határrész, egy kis erdő, és egy kis – azóta megszűnt – vasútállomás őrzi a 4. számú főút mellett, a Hortobágy-Berettyón átívelő vasúti és közúti híd közelében, ám itt szinte soha nem állt meg vonat.)

Az őrhalmok felől tajtékos lovak vágattak. Ahogy eves fogba a fájdalom, úgy vágott be a hír.

– A tatárok?

Megborzongtak a fák.

Váratlanul riadt csend borult a máskor önfeledten zajongó vízi világra.

Hirtelen kiürült az ég.

Elnéptelenedett mező, nádas.

Az emberek csak álltak bénán, szemükben felizzott a félelem. Csak lassan eszméltek, és ismét, rettegve, hitetlenkedve, elsuttogták a szót.

– Tatárok.

A holmik már szinte tudták a dolgukat, batyukba rendeződtek, felpördültek a sokat próbált hátakra.

Vonultak csöndben, csak néha sírt föl egy gyermek.

– A tatárok!

A szél felkapta a szót, szaladt vele a messzeségbe.

A végtelen nádasban úgy eltűntek, mint kutyában a bolha. Óvatosan, szinte tapogatva cuppogtatták a talpuk alatt a rónát.

Ragyogott a magas ég.

– Ürömrét rengetege! Apavári-derék lópja! Botonás náderdeje! Keserves mocsara! Oltalmazatok minket! – kiáltozta a Kormáncsok-halmon, az egyik pihenőnél a legvénebb kun.

Tudták, az ő szava a felső világig elhallik.

Mielőtt a mocsár dágványokká mélyült, csónakba szálltak vagy nádkévékből összerótt tutajokon folytatták útjukat a rengetegben.

*

Apavára halmán, ahogy a pásztorok, nádkunyhókat építettek, amelyek este anyásan ölelték magukba a futottakat.

Ráérősen lekabátolt a sötét: az éjszakának nem akart vége szakadni.

Az őrszem feszülten figyelt az elhagyott falu felé.

A Nap olyan váratlanul tűnt fel az égen, mint egy tüzes nyíl.

Asszonyok vájtak lyukat a halom oldalába, ebben sütötték a kenyeret.

A szükség!

Suhancok keresték a vadmadarak tojásait. Halakat fogtak.

A halom tetején férfiak álltak, kémlelték a távot.

– Hogyan, Ketel?

A fiatal kun letérdelt, rajzolgatott a földre, közben magyarázott. A többiek
töprengtek, bólogattak.

Gyorsan faltak valamit.

Szürke felhők nyomultak az égre.

Ketel és egy szép leány állt a nádas szélén, sokáig némán nézték a másikat.

– Klára – szólt Ketel.

– Ketel – suttozta Klára.

Az ifjú és társai mögött összezárult az erdőnyi nád.

Csönd lett a halmon.

Álltak.

Súlyosan döngették mellkasukat a másodpercek.

*

Hanyatlóban volt a nap, amikor egyre lombosodó füst szállt föl a falu felől.
Az asszonyok felzokogtak.

– Jaj, fiam!

Klára reszketett.

– Jaj, Ketel!

A lemenő nap csodálatos fényeket lövellt a tájra.

– Amikor a legnagyobb a pusztulás, olyankor süt legszebben Tengri napja –
mondta a legvénebb kun félig nyitott, fehérbe fordult szemmel.

Valahol farkas üvöltött. Egész csorda válaszolt rá.

A vén kun keletnek fordult. Kiverte a hab a száját. Lassan táncolt, forgott,
nyögött, dobbantott, kiáltozott.

Nézték.

A véres eget gyászba vonta a füst, amely a magasban kavargott az
összeverődött hollók és varjak gyűrűjében.

Váratlanul sötét lett, mint egy kurgán mélyén.

*

Csak egy maradt meg.

A hajnali őrszem húzta ki a vértől lucskos csónakból.

– Vízet!

Súlyos sebek meséltek a harcról.

Klára a sebesült fölé hajolt, a tört tekintetet elkapva suttozta.

– Ketel is?

A haldokló csak a szemével intett igent.

A lány megtántorodott, mint mikor a föld összerándul.

*

Az üszkös romok még füstölögtek.

Vakított a nap.

Paták dübörögtek.

Lakmározó madarak rebbentek fel az összemarcangolt tetemekről.

Tatár lovasok torpantak meg a nádrengeteg előtt. Nagyokat horkantak,
nyerítettek a lovak.

– Onlar o žerde szahlan! (Ott bújtak el!) – mutatta a mocsárvilágot az
egyik lovas.

– Ha! (Úgy van!) – bólított a vezér. – Bizlerge o žerni köztermeksün bir
kisini tutun! (Fogjatok valakit, aki odavezet!)

Valami furcsa, susogásos rívás rémlett a mocsár felől.

Táncoltak, visszahőköltek a harci mének, majdnem levetették hátukról lovasukat, mint akik nagyon megrémültek valamitől.

*

A pásztorruhát öltött Klára még visszaintett a halmon állóknak, csónakba szállt, s evezni kezdett nyugat felé.

Mint valami alagútban, úgy surrant tova az összehajló nád között.

Megriadt vízi madarak menekültek zajosan.

Néha megállt, megpihent, megnézte arcát a víz tükrében, próbálgatta férfiasra igazítani a vonásait, a nézését.

Hirtelen úgy érezte, izzó szempárok figyelik.

Farkasok.

Belevágta az evezőt a vízbe, röpítette a csónakot. Mikor kifulladt, visszanézett. Már nem érezte a tarkóján azokat a pillantásokat.

– Nem éhesek – mondta hangosan.

Evezett tovább, de néhány csapás után döbbsen abbahagyta.

– Ezek Keteléből laktak jól!

Elsírta magát.

Delelőre hágott a nap, amikor partra szökkent.

A távolban látta a köröző, le-leszálló dögmadarakat. Tudta, ott volt Karcagújszállása.

Letérdelt a víz szélén, ismét megnézte az arcát, keményítette a vonásait.

Az egykori falu felé indult.

*

Klára egy lovon ült, a nyakán hosszú szíj, melynek a végét egy kutyafejű harcos markolta. Mögöttük tatár lovasok gázoltak be a nád közé.

– Erre! – intett hátra a lány.

A sekély rónán jól haladtak, már belevesztek a rengetegbe, nem látszott semmi, csak a nád és az ég.

Arannyal hintette őket a nap.

A tatárok felcsillanó szemmel néztek egymásra: megéreztek a füst fanyar szagát.

– Erre! – intett ismét a lány.

A víz szinte észrevétlenül lett egyre mélyebb, s a füstöt szimatoló kutyafejűek hirtelen hínáros mocsár kellős közepén találták magukat. Elmerültek a lovak, kapálóztak, a harcosok vad ordibálással próbáltak menekülni.

– Gyertek! – visította Klára. – Gyertek!

A nád rejtékéből csónakok siklottak elő, s a kunok a vízből előbukkanó tatárokat buzogányokkal mentették meg a hosszú szenvedéstől.

A délutáni nap sugaraiban vöröslött a víz.

Holttesteket húzgáltak ki a felszínre, aztán visszanyomták őket.

Az egyik rúd egy szíjba akadt. A szíj másik végén Klárát találták meg.

Halott volt.

*

Az idő csak ténfergett a Nagykunságon, mint valami leölt családú, tébolyodon anya, altatódalt dúdolt egy vénséges vén fűzfának, aztán hirtelen nekiiramodott a kihalt határnak.

Garabonciások

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer a Bige-fertőtől délre, de a Pingyó csárdától északra egy gulyás, akit mindenki csak az öreg Bökmes néven tisztelt. Leginkább a bócsai határrészen szerette legeltetni a marhát, talán azért is, mert azt mesélte a nagyapja, hogy itt valamikor falu volt, míg el nem pusztította a pogány, s ebben éltek a Bökmes család tagjai.

Gyönyörködve nézte a szétterülő gulyát. Gyerekkora óta a címeres szarvú, kormos pofájú és nyakú marhákat látta a legszebb teremtményeknek. Állt a gyepen, süttette magát a nappal, s el sem tudott képzelni ennél szebb életet.

Történt egyszer, hogy a kenyér hamarabb elfogyott, mint ahogy számították. Bökmes Mihály a bojtárokra bízta a gulyát, s elindult Karcagra gyalog, mert a lovat az egyik marha megdöfte, s az lesántult. Otthon pihent egy kicsit, amíg az asszony kikészítette a kenyeret, aztán elindult visszafele, mert már lassan estébe fordult az idő.

Ahogy ballag takarosan, látja ám, hogy nyugat felől vadul gomolygó felhők gyülekeznek az ég alján.

– Még megázok! – jegyezte meg hangosan, és szaporázta a lépteit.

Tudta, már túl nagy utat megtett ahhoz, hogy visszaforduljon. A felhők özönlöttek feléje, mint a pogány sereg a bócsai ősei felé. Nagyon közeledett a vihar, ráadásul gyorsan besötétedett. A feltámadt szél cibálta a fák üstökét, vágta a port az úton járó szemébe. Villámok csördítettek oda a lustán heverő síkságnak, nagyokat reccsent a mennybolt.

Hirtelen koromsötét lett, az öreg Bökmes csak a villámok fényénél tudott tájékozódni. Tudta, hogy már csupán futamodásnyi távolságra lehet a gulyától. A vihar azonban már teljes erővel tombolt. Bömbölt a fákat csavargató szélvész, az esőt mintha dézsából öntötték volna, úgyhogy a gulyás a tarisznyáját a szüre alá fogta, hogy szét ne ázzon a kenyér. Csúszkálva igyekezett az úton, amikor a nagy mennydörgésen és szélzúgáson át emberi hang ütötte meg a fülét.

– Üljön fel kend!

Nem hitt a fülének, csak állt és meresztette a szemét a sötétbe.

– Üljön fel kend a szekérre! – hallotta megint maga mellől.

Látni nem látta a hang gazdáját, de kitapogatta a szekeret, felkapaszkodott a saroglyába.

– Így ni! – hallotta a bakon ülő hangját.

Nekilódultak. A villámok fényénél az öreg Mihály észrevette, hogy nem is egy, hanem két ember ül a bakon. Nyújtogatta a nyakát, hátha megismerné őket, de hiába, azok egy szót sem szóltak, csak az utat figyelték, hátra nem fordultak volna, hogy meglássa az arcukat.

Hanem az egyik nagyobb villám fényénél azt is észrevette a gulyás, hogy mintha nem lovak lennének a szekér elé fogva, hanem sokkal apróbb fehér állatok.

Az öreg rosszat sejtett.

Várta, hogy majd megint jó nagyot villámlik. Megemelkedett kicsit, meresztette a szemét, hátha elöntené a tájat a fény egy pillanatra legalább. Amikor nagyot villant az égből lecsapó korbács, Mihály bácsi tisztán látta, hogy lovak helyett ludak nyargalnak szinte röpülve a szekér előtt.

Rettenetesen megrémült az öreg Bökmes.

– Hinnye, az áldóját, hát garabonciások szekérére ültem! – gondolta magában.

Leugrani félt, mivel attól tartott, hogy kitöri a nyakát. Ahogy így tipródott, hogy mit tegyen, egy nagy ágas-bogas villám csapott le a közelben, és rögtön utána szörnyű nagyot csattant. Az öreg rémületében felkiáltott.

– Jaj, Istenem!

Ebben a pillanatban eltűnt a szekér, ő pedig a lábszárig érő sáros vízben találta magát. Ha tudta volna, hogy Isten nevének említése ilyen hatással van a garabonciásokra!

Pirkadatig ott állt a vízben mozdulatlanul, a kenyeret a szűre alatt szorította. Attól félt, hogy még mélyebb vízbe, esetleg árokba lép.

Mire megvirradt, az eső is elállt. A világosban az öreg Mihály csodálkozva látta, hogy teljesen ismeretlen vidékre hozták a garabonciások. Elindult. Találkozott egy emberrel.

– Mondja mán, atyámfia! Hun vagyok?

– A kabai határba.

Káromkodott egy cifrát az öreg, és elindult nyugat felé. Tudta, hogy arra van Karcag. Bezzeg most nem jött egyetlen szekér sem, hogy felvegye.

Kurucok Karcagon

Bizony sokszor voltak nehéz helyzetben a kunok, de pártfogójuk csak ritkán akadt. Egyszer azonban akadt.

Alig léptek a sok megpróbáltatást hozó tizennyolcadik századba, nagy baj szakadt rájuk. Nem elég, hogy az a nem elégszer elátkozott Lipót császár eladta a Nagykunságot a német lovagrendnek, még a katonáit is elküldte, hogy szedjék be az adót.

Jöttek is, de nem virággal, hanem ágyúval! Nehogy ellenkezni merészeljen a nép.

Még a nap is elbújt a felhők mögé, úgy megrettent.

Mentek házról házra, s ahol megfordultak, ott még a párnában sem maradt toll! Az asszonyok jajveszéltek, a gyerekek sírtak, a férfiak meg harapták a szájuk szélét, nehogy csúnyát találjanak mondani.

Hűvös volt, valósággal csikart a szél, a karcagiak mégis izzadtak.

Egyszer aztán a szikrázó szemű kunok nem bírták tovább magukban tartani a dühüket, és rátámadtak a német vasasokra. Azok sem voltak restek: még az ágyút is a karcagiak ellen fordították, s közéjük pukkantottak, biztosak voltak benne, hogy ettől az inukba száll a bátorságuk.

A város határában egy kuruc csapat lovai taposták az utat. Meghallották a dördülést.

– Ágyúszó! – fülelt az egyik.

– Karcag felől hozza a szél – állapította meg egy másik.

– Rámentek a labancok a kunokra! – kiáltotta egy harmadik.

Na, több se kellett a negyven vitéznek! Vágtára fogták az addig ráérősen baktató lovaikat, s egykettőre Karcag közepén termettek. A kardok szempillantás alatt kiröppentek hüvelyükből, s aprították a németet, ahol érték. Többségüket levágták, csak néhány tudta megmenteni az irháját.

– Üsd, vágd, nem apád! – kiáltotta az egyik karcagi ember, és igen sebesen forgatta a cséphadarót.

Mert a karcagiak segítettek a kurucoknak, nem tudták volna elnézni, hogy ezek a derék fiúk hadakoznak, ők meg gyáván elbújnak, hogy majd csak a küzdelem végén merészkedjenek elő.

Mikor aztán közösen elvégezték a nehezét, szusszantak egyet. Az égről eliszkolt a felhő, a nap pedig kivillantotta mosolyát a város fölött.

A kunok látták, hogy az egyik dalia egy szép zászlót emel a magasba.

– Édes fiam, kinek a zászlaja ez? – kérdezte egy öreg kun.

– Ez bizony Rákóczi Ferenc urunké! – felelte a kuruc vitéz.

– És mit hímezték reá?

– Pro pátria. Pro libertate. A hazáért. A szabadságért.

Tudták a kunok, hogy hol a helyük. Rákóczi zászlaja alá sereglettek, még hadnagy is került ki közülük. Vitézül harcoltak. A hazáén. A szabadságért.

Máglya

Égi madarak füttyét, trilláit, csicsergését fésülte ki haloványan fénylő hajából a tollászkodó, álmos hajnal, halkan szuszogott, ült még egy ideig, aztán fáradt sóhajtással feltápászkodott, s napi dolga után látott. Topogott, tett-vett, akár egy lestrapált asszony. Fény öntötte el a dús fűvű legelőket, a mocsarakat, a titokzatos dalt dúdoló náderdőket, a vizes, ligetes berkeket, és a város utcáit is. A térre borítottak kétszekérenyi fát. Tisztán hallotta a hasábok döndülését a sarokban kucorgó madárhúsú asszony is, aki – madárétű lévén – csak foghegyelte az ételt, s a kis, rácsos ablakból a bezúduló fény erős pászmája vonta aranyba sápadt arcát.

*

– Kinek hínak, hová való vagy és mért fogattak meg?

– Nagy Katának hínak, az kunoktul való vagyok, és azért fogattam meg, hogy boszorkánynak vallottak lenni, mint ahogy az is vagyok.

– Valld meg igazán, ki vitt téged ezen ördögös mestersígre, ki tanított reá, és minémű szövetséged volt az ördöggel?

– Engem Boza Ersók vitt ezen ördögös mestersígre és ugyan ű tanított reá is. Minek utána Boza Ersók házához érkeztem vóna, az gonosz sátán kik férfi ruhában mán ottan vót. Megszólítván nevemről, leszel-é velünk egy compániába? Melyre feleltem, hogy leszek. Arra az sátán az Istenemet megtagadtatta ilyenformán. Engemet az ház közepére térdre állítván, ő pedig mellém állott és ily szókkal: Isten, Istenem ne legyen, hanem tígéd vallak Istenemnek.

– Hát azután mit cselekedett az sátán te véled?

– Pecsétet nyomott az bal lapoczkámra. Azután pedig feltaszítván, az földön, az ház közepin paráználkodott velem, az teste pedig hideg s kemény vót.

– Minémű közöd vót az sátánnal és hányszor?

– Számát annak nem tudom, mert sokszor vót közöm vele és mindétig macska kípibe jelent meg, s úgy, mint ember felesíggel szokott ilni, én is úgy íltem vele, de neki felettébb hideg vót teteme.

– Minémű gonoszságokat vittetek véghez és kiknek okoztatok károkat testekben, avagy határookban?

– Nyúzó Jánosnak lányát azír nyomtam meg sokszor, hogy fiamhoz nem akart férre menni. Magyar István lányának bokája csontját azír vettem ki, hogy az én lányomat csúfolta és azon haragombul cselekedtem. Szomszédim teheneit Szent György nap iccakáján megfejtem az sátán jelenlétiben, azt magam tehenének beadtam inni, így az enyim lett az haszna nagyobb részin azoknak is. Rocskából is azír öntöztem az ház fedelit, hogy sok tejfele legyen az tejnek, ilyen szókkal: olyan fele legyen az tejemnek, mint az házfedél!

– Micsoda kenőcsöket adott az sátán és azokat hun tartod?

– Maga kente meg egyszer az lábam talpát, hogy jobban mehessek. Az többi kenőcsöt pedig odahaza az ágyam lábánál tartom és mostan is ott vagyon.

– Egyéb kenőcsöt adott-é ezen kívül az sátán és miért adta azt, kit oda haza tartasz az ágyadba?

– Hogy magam kezeit s lábait megkenvén és hónom alját, jobban repülhessek, mint az karczagi, gyarmati, zsadányi, kotogányi határookban többivel együtt repülve jártunk és ottan táncoltunk.

– Hány esztendeje, miolta ezen gonoszságra adtad magadat?

– Aratáskor lesz öt esztendeje.

- Mialatt fogvást megfogattál, az többi boszorkány társaidtul minémű szókat hallottál az tömlöczben, igazán mondd meg!
- Azt mondták, hogy akármiképpen kínoznak, sütogetnek, semmit ne valljak, mert ha megkínoznak is, abbul kigyógyulok, de máskíppen megígetnek.

*

Eddigi életében úgy élt, mint madár az ágon, most így érezte, pedig sokat fázott, szűkölködött. Lenézett: a lába alatti fahasábokra most dobták a fáklyát. Hallotta a tömeg láróját, látta a gyűlölettől vagy a félelemtől eltorzult arcokat, aztán minden a forró pernye fellibbenő függőnye mögé került. Már nem az ordítást hallotta, hanem a fahasábok pattogását. Nem a torz arcokat látta, hanem a parázs izzását, a felcsapó, testét körülnyaldosó közönyös lángnyelveket. Már nem az égő fa illata csapott az orrába, hanem a csontig égett hús bűdös szaga. Nem a mindeddig elképzelhetetlen fájdalmat érezte már, hanem valami bizonytalan lebegést, mintha madár lenne, körözne a táj fölött, s madártávlatból látná a máglyát, a felszálló pernyét, ám egyre távolabbról, s lassan nincs körüllette más, csak fény. Olyan a halál, mint egy madárvonulás, gondolta még, aztán eltűnt a vakító fényességben.

A kapcabetyár veszte

Egyszer volt, hol nem volt, a keservesi mocsarakon innen, de a kormánccsoki halmon túl, volt egyszer egy öreg juhász. Szíjas, inas ember volt, cserzett arcbőre alatt mintha rögtön a csontja lett volna minden hús nélkül.

Az egyik szép tavaszi napon a vén pásztor elbóbiskolt a nyája mellett. Amikor felrezzent, olyan furcsa érzése támadt! Nem tudta, miért, de valahogy rossz érzés költözött belé. Ahogy nézte a juhokat, mindjárt megsejtette, hogy ezeknek mintha híja lenne. Állt a selyem fűvű mezőn, a tekintetét körbehordozta a nyájon. Számolt. Egyetlen híja volt. Vigyázott, ha esetleg figyelik valahonnan, ne vegyék észre, hogy rájött a lopásra. Állt, mintha mi sem történt volna.

– Igazi betyár nem lop juhot – morogta.

Óvatosan, inkább csak a szeme sarkából, körülkémlt. A környékbeli fákon és a levegőben madarak dicsérték az Isten teremtett világát harsány énekükkel. A nádas lágyan ingott a szelíd szellőben, vízimadarak ricsajoztak benne. Embernek nem sejtette nyomát.

Ha juhász hajtotta volna el, ami megesik olykor a széles karcagi határban, nem elégszik meg egy birkával, morfondírozott magában. Ha rajtakapná az ilyet a tolvajláson, az csak nevetne.

– Csak meg akartam tréfálni, bátyám!

Elütné ennyivel. De ha nem venné észre a lopást, a juhász mélyen hallgatna.

– Ez csak egy kapcabetyár lehetett! – ütötte földhöz a kampóját.

Tudta, az ilyen mihaszna, gyáva őgyelgők lovat vagy marhát félnek elhajtani, csak a juhokra merik rátenni a kezüket. A pásztorok a betyárok aljának tartották az ilyeneket.

Egyre mérgesebb lett.

– Hogy a farkas legyen a kántor a temetéseden! – toppantott.

Óvatos lett. A szemöldöke alól észrevétlenül fürkészte a határt még naplementekor is, amikor behajtotta a nyáját a tanyába. Tett-vett a hodály körül, de egyre a környéket leste az alkonyatban. Már majdnem sötét volt, amikor bezárta a hodályt, s mint aki csárdába indul, dudorászva ballagott a város fele. De nem ment ám messzire! Megállt egy fa mögött, és megvárta, hogy egészen besötétedjék. Akkor visszalopakodott a hodályba, de oly hangtalanul, mint egy macska. Várt türelmesen.

Elnyugodott a világ.

Már kezdett volna álmosodni, amikor halk lépteket hallott.

– Jön már a tekergő! – gondolta az öreg juhász.

A kapcabetyár megállt, hallgatózott, majd mikor semmi gyanúsat nem észlelt, ázni kezdett a hodály fala alá. Már jó kis járatot kotort magának, de biztos akart lenni a dolgában, ezért nem ő bújt át a lyukon, hanem a botjára ráakasztotta a kalapját, s azt dugta be a hodályba. A juhász mosolygott.

– Gyere csak, gyere! – biztatta a tolvajt magában, s rá sem hederített a kalapra.

Erre mindjárt bátrabb lett a kapcabetyár, s azt gondolta, nincs bent a birgés. Nekidúrálta magát, nekihasalt a lyuknak, tolt a magát előre. Amikor a falon túl felbukkant a feje, kampójával a juhász akkorát odasózott neki, hogy hangot sem ejtett, köszönés nélkül távozva ebből az árnyékvilágból kilehelte a páróját.

A juhász kijött a hodályból, kívülről megkereste a tolvaj holttestét, s a lábánál fogva húzta egészen a mocsárig, s ott behajította a nád közé. Tudta, az ilyen tekergő embert nem keresi senki.

Visszaballagott a tanyához. Állt az ezüstös holdfényben, az eget nézte. Csendes volt az éjszaka. Már éppen elindult, hogy aludni térjen, amikor felvonítottak a farkasok.

A táltos kincse

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy girhes, beteges ember, aki a Magyarkai-halom és a Hegyesbori-halom közelében lakott. Olyan volt ez a férfi, mint a szélfúttá kóró, még a ruhája is csak a nagy viharban libbent neki a testének. Sokszor törte a fejét szegény, hogy már őneki hamarosan végleg bealkonyul, de mi lesz ezzel a hat gyerekekkel? Ki neveli fel őket?

– Olyan vagyok mán, mint vízen a bugyborék! – mondogatta, ha hogyléte felől érdeklődtek.

Segíteni akart a családján rettenetesen. A szomszéd tehene szájából kivette a szénát, hogy odaadja a sajátjának: tudta, ezzel elveszi annak a tejét, az övének pedig sok teje lesz. Ezt még a nagyanyjától tanulta. Ennél azonban valami nagyobb segítségre gondolt, de hogy miféle, azt még maga sem tudta.

Kint aludt a jószágoknál. Egyszer arra riadt, hogy pontban éjfélkor bejött az ól ajtaján egy ember. A félhomályban úgy látta, az egyik lába olyasmi volt, mint a tehéné.

– Hát kend meg ki fia, borja? – kérdezte rémulten.

– Ne féljen kend! – nyugtatta a tehénlábú.

– Mit akar?

– Segítsen!

Na, akkor már megeredt a nyelve a jövevénynek. Elmondta, hogy hamarosan jön majd ide egy nagy fekete bika, akivel neki viaskodnia kell. Ha majd azt látja a gazda, hogy a fekete bika kerekedik felül, segítsen neki egy keveset, nem bánja meg, mondta sokat sejtetően. Azzal már ki is fordult az ólból.

Még időben, mert már ott kaparta a tanyaparlagot egy hatalmas fekete bika. Akkor a tehénlábú ember is egy szempillantás alatt veres bikává változott, és összecsaptak.

A girhes kis ember reszketve nézte a küzdelmet, s jajgatott magában: ugyan hogyan segíthetne ő, egy ilyen gyenge, beteg ember, hiszen még a bikának a dühös fújtatása is felborítja! De ha nem segít, mi lesz a családjával? Mert a tehénlábú ember biztosan nem hagyja bosszulatlan!

A bikák rúgták a földet a nagy erőlködésben, felszántották a szarvukkal a gyepet. A fekete bika erősen öklelte a verest, látszott, hogy már mindjárt letiporja.

– Jaj, nekem! – sopánkodott a gazda. – Mit tegyek?

Szétnézett. Észrevette az ólajtó mellett a vasvillát. Felkapta, cidrizó inakkal a fekete bika közelébe óvakodott, és belevágta a villa hegyét a jószág legérzékenyebb pontjába. Az állat hatalmasat bődült, s abban a pillanatban eltűnt.

A veres bika visszaváltozott emberré.

– Jöjjön kend velem! – hívta a gazdát.

– Hová?

– Megmutatom a kincset.

A közeli halomhoz vezette a tehénlábú ember. A halom oldalában leüdütt egy ágat.

– Itt ásson kend!

Azzal eltűnt. A girhes, beteges ember pedig visszament a tanyába, fogta az ásót, vitte a halomhoz. Ásás közben sűrűn megállt, hogy kifújja magát, de a gödör azért egyre mélyebb lett, végül koppant az ásó. Egy kis ládát talált tele arannyal, ezüsttel. Vitte haza boldogan, de alig bírta. Szakadt róla a víz, lihegett, mégis cipelte. Már egészen közel ért a tanyájához, mikor virradni kezdett. Úgy érezte, elhagyta minden ereje. Letette a ládát, pihent egy kicsit. Szűkölve vette a levegőt, forgott vele a világ. Rosszul érezte magát. Néhány perc múlva nekifohászkozott,

felvette a ládát, vitte. A tanya ajtajánál összeesett. Nagyon rosszul volt. Még felnyitotta a láda tetejét, hogy ha kilép a családja, rögtön lássák, hogy mit hozott. Ebben a pillanatban bukkant fel a nap a puszta szélén, belekukucskált a ladába: felragyogtak a kincsek.

– Hát ez? – lépett ki a felesége.

– Egy táltostul van – mondta erőtlenül.

Mosolyogva halt meg. Tudta, hogy nem szűkölködnek majd a gyerekei.

Poéta a hóban

Csokonai 1794 karácsonyán Karcagra jött legációba. A nagy tekintélyű Varró János uram megszerette, szinte már a saját fiának tekintette a szegény vers-varrót, így a költő az isteni tisztelet végeztével nem is az oskolába ment, hanem egyenesen a Varró házhoz.

Az utcán csikorgott a talpa alatt a hó.

Olyan volt számára ez a karcagi ház, mint a sziget egy hajótöröttnek. Ha túl a Dunára, vagy onnan visszafele vándorolt, itt megpihent, napokig, néha két-három hétig is elidőzött a nagykunok metropolisában. Úgyhogy az elcsigázott poétának minden útján megdobbant a szíve, amikor meglátta végre azt az áldott Karcagot.

A legációban lévő költő hosszú deák ruhájában érkezett Varró uram házához.

Itt aztán degeszre ehette magát! A Varró család tagjaiból és néhány barátjukból egész kis kompánia gyűlt Csokonai köré. Iszogattak, élcelődtek. A poharakban meg nem pimpósodott volna, hiszen nem sokáig állt – ahogy a poéta nevezte – a vinum de Kardszag, a szomjas társaság tagjai inkább a gégejüket áztatták vele. Nagy volt a vígság.

Korán sötétedett, gyertyát kellett gyújtani.

Hamarosan meglobbant a gyertya lángja. A madarasi jegyző nyitott be. Mindjárt maguk közé ültették, s az egészségére emelték poharukat. Szó szót követett, és a szomszédvár hivatalos emberének invitálására, szánkóra ültek néhányan. Közöttük volt a költő is. A nagy testű Varró uram bundáját adták rá, meg ne fázzon Madarasig.

Csillagokkal dúsan hímzett égbolt borult fölējük. Vézna fák vacogtak a néptelen utcán.

Csilingelve csúszott a szán tova, nyargaltak a lovak a város széle felé, s vígan volt a társaság a nagy hidegben, pedig már cinkét fogott a poéta orra is. Ekkor a szánkótalp egy nagy rögre futott, ami megdobta a járművet: Csokonai lerepült a szánkóról, a nótárius háza előtt beleesett a mély hóba, és csak nézte, ahogy futnak tovább a lovak a vidám társakkal, akik észre sem vették a költő váratlan és gyors távozását.

A legátus bizony alig tudott felállni a nagy bunda súlya alatt, s alaposan megizzadt, mire hazacipelte a hatalmas ruhadarabot a Varró házhoz.

Mit tehetett egyebet? Vigasztalódott egy kis borral.

Amikor aztán elment Karcagról Csokonai, ahogy leszálló madár a pihéjét, egy versét hagyta maga után. Úgy kezdődött, hogy „*Kedves Úr!*”, s a balul kiütött szánkázását rímelte meg benne. Nem is akárhogy! Úgy ütődnek egymásnak a rímek, ahogy a szánkótalp ütődött a rögnek.

Jóval később, amikor a család egyik vendége kezébe került a kised munkácska, megkérdezte.

– Ezen költemény egy hervadhatatlan levél költész-irodalmunk fáján?

– Csak egy kis elmefuttatás – mondta Varró uram. – A hatásköre családi, de a huszonegy éves Csokonai írta.

Ő már tudta, hogy a legátus nem akárci!

A deák tudománya

Egyszer volt, hol nem volt, Ködszálláson innen, Cserháton túl, volt egyszer egy tehetős gazda. Valami dolga akadt a piacon, hát elindult a tízesztendős fiával meg a kocssal a tanyáról a városba. Május eleje volt, melegen sütött a nap, szép zöld bársonyba öltözött a határ.

Alig kanyarodtak ki az útra, látták, hogy kicsit előttük az útfélen pihen egy deákforma alak.

– Elfáradt szegény – mondta a fiú.

– Vegyük fel, gazduram! – szólt a kocsis.

A gazda azonban csak rázta a fejét, a nagy hasán összekulcsolta a kezét, úgy szuszogott a hátulsó karos ülésen.

– Hajtsál csak, hé! – kiáltotta. – Gyorsabban!

Elhaladt a kocsi a deák előtt, s az öreg még a fejét sem csavarta az ifjú felé. Alig haladtak azonban vagy száz métert, megtorpantak a lovak. A kocsis hiába nógatta őket, nem mozdultak egy tapodtat se.

– Ostorozzad! – parancsolta a gazda. – Nem a tiéd.

Hiába suhogott az ostor, a két ló csak toporzékolt, rúgott, vágott, ágaskodott, az Istennek sem akart elindulni. Ahogy a gazda hátranézett, látta, hogy a deák szép nyugodtan elindult utánuk. Amikor elhaladt a kocsi mellett, a két ló hirtelen lecsendesedett, s engedelmesen elindult Karcag felé.

Azonban alig tettek meg száz métert, megint megálltak. A gazda kikapta az ostort a kocsis kezéből, és dühösen ütötte-vágta a lovakat, szinte belefáradt. Hasztalan erőlködött: azok egy lépést sem tettek előre. Már attól félték, hogy szétszedik a hámot vagy eltörrik a rudat. Csak nyerítettek, ágaskodtak, egészen addig, amíg a deák el nem sétált mellettük. Akkor megnyugodtak, szép csendesen elindultak ők is.

– Garabonciás! – súgta a gazda fia.

Haladtak ugyan vagy száz métert megint, ám akkor ismét lecövekeltek a lovak. A kocsis emelte az ostort, de a gazda rászólt.

– Hagyd! Nem mennek ezek a deák nélkül sehova.

Ahogy a deák beérte őket, a gazda szíves szóval invitálta.

– Szálljon fel, öcsém!

– Köszönöm, gazduram.

– Hová igyekszik?

– Karcagra mennék, Varró uramhoz.

Mint a parancsolat, úgy húztak a lovak. A fiú nézte a deákat: sovány volt és fáradt. A gyerek félt, hogy még történik velük valami rossz az úton. Az ilyen garabonciástól minden kitelik, gondolta. Csak ne essen semmi baj Karcagig, fohászkodott magában. Megnézte a deák szemét: nyílt, tiszta tekintetet látott, úgy érezte, derűvel, szeretettel van tele a pillantása. Amikor a Varró házhoz értek, a deák megköszönte a fuvart.

– Szíves örömet, öcsém! – mondta a gazda.

Az ifjú lekászálódott a kocsiról, de a gazda még utána szólt.

– Olyan deákforma embernek nézem.

– Az lennék.

– Sokat tud: lovat állít, tán embert is szalaszt...

– Oktalanul nem teszem – mosolygott a deák.

– Ha tudnám a nevét, sokszor megemlegetném – hízelgett a gazda.

A deák ráncba gyúrta a homlokát, mint aki nagyon gondolkodik, aztán megszólalt:

*„Aki kérdi, száz láncalján
Ős redemptus, nem is mai,
Debreceni deák vagyok,
És a nevem Csokonai”.*

A szúrós szemű fattyú

Egyszer volt, hol nem volt, a Nagy-Orgonda halmon túl, de még Ködszálláson innen, élt egyszer egy szúrós szemű fattyú, akit Bölöjte Gergelynek hívtak. A lovakat szerette rettenetesen. Úgy megülte a szélvészgyors paripákat a szőrén, hogy Batu kán kutyafejű harcosai sem különben!

Abban a korban volt, hogy ette a fene egy lány után, aki a város legszélső házában lakott. Álltak a kapuban Esztikével, fogták egymás kezét, csendesen beszélgettek.

Hanem a lány nagyanyja nem nézte jó szemmel, hogy ez a fattyú a ház körül forgolódik, mert félt a szúrós tekintetétől. Úgy érezte, hogy ez a Bölöjte gyerek átlát rajta, tudja a gondolatát, a legtitkoltabb szándékát is. Mézes-mázas volt a vénasszony, de mindig úgy fordult, hogy Gergely ne nézhessen a szemébe.

Történt egyszer, hogy amint a fiú ballagott kifelé Karcagról a tanyára, a telihold világánál útját állta egy ló. Fénylett a szőre, kényes tartása volt, tetszett nagyon a Bölöjte gyereknek. A ló bevárta, még azt is megállta, hogy megsimogassa, kicsit később pedig megveregesse a nyakát.

Azt gondolta Gergely, hogy szépen felpattan rá, és kiporoszkal a tanyára. Már kezdte beleélni magát, hogy lesz egy gyönyörű lova, amikor hirtelen rossz érzése támadt. Nem tudta, miért, de egy kis tétovázás után nekilódult gyalogosan, ott hagyva a lovat keresztben az úton. Alig haladt néhány métert, mintha máris megbánta volna, hogy ilyen könnyen lemondott egy ilyen gyönyörű állatról, s azon törte a fejét, hogy meg kéne fordulni. Ebben a pillanatban szólt utána a ló.

– Szerencséd, hogy rám nem ültél, mert soha többé nem láttad volna Karcag városát!

Nagyot nézett a szúrós szemű fattyú.

– Hát ez meg milyen lú?

Megfordult, hogy megnézzé magának, de abban a pillanatban öregasszonnyá változott a paripa, és eltűnt Karcag irányába.

Másnap az apja elküldte Gergelyt a városba. Ült a szekéren, gondolkodott. A tegnapi esti ló járt az eszében. Úgy érezte, kipécézte őt valaki, és rontást akar tenni rá. Már közel voltak Karcag szélső házai. Ahogy így döcög az úton, egyszer csak megállnak a lovak, de szakasztott úgy, mintha elakadtak volna.

Nézi a fattyú: elakadtak? Itt? A sima úton? Hiába rimázkodott a lovaknak, nem mozdultak, de még a kemény ostromozásra se! Ekkor már gondolta, hogy más hiba lesz itten. Óvatosan körbepillantott: látja ám, hogy Esztikék háza közelében egy vénasszony guggol, és nevetve nézi az ő kínlását.

– Na, megállj! – mondta. – Tudom már, mi a baj!

Elővette a bicskáját, jól megmarkolta a nyelét, és előrement a lovakhoz, ott pedig jó erősen belevágta a rúd végébe. Na, több se kellett a vénasszonynak! Azon nyomban felugrott, a kezét vérző bal szemére szorította, és jajveszékelve beszaladt Esztikéje házába.

Abban a minutában elindultak a lovak a szekérrel.

Telt az idő. Az egyik alkalommal a Bölöjte gyerek lóháton léptetett a tanya felé, amikor átszaladt az úton előtte egy nyúl.

– Ez szerencsétlenséget jelent – dünnyögte.

Nem is telt bele egy hét, a szúrós szemű fattyút holtan találták a tanya mellett. Nem látszott azon semmiféle betegségnek a nyoma! A halála előtti napokban sem kornyadozott, még ugyan eleven volt, hiszen minden este elment Esztikéhez. Nem tudta senki, miért halt meg.

Ott feküdt Bölöjte Gergely kiterítve, mentek a halott-látók. Siratták nagyon. Hanem amikor belépett egy vénasszony, akinek a bal szeme le volt takarva vékony kötéssel, felpattant a halott szeme! Akkor mindenki megtudta, hogy Esztike nagyanyja a boszorkány, aki rontást tett a szúrós szemű fattyúra.

Kincásók

Egyszer volt, hol nem volt, a Hadházi parton túl, de a Köveshától innen, volt egyszer egy tanya. Ebben a tanyában lakott egy fiatalember, akinek már most, nem egészen harminc esztendősen olyan volt a haja, mintha mákos cukorral hintették volna be.

– Fajtám – mondta annak, aki megcsodálta. – Az apám is korán őszült.

Az egyik mezítlábas estén éppen végzett a jószágok körül, s épp csak odaadta a forradásos arcú tanyaszomszédnak a fenőkövet, megmosta a kezét, amikor vendég kopogtatta meg a tanya ajtaját.

Egy öregember lépett be egy fiúval. Leültették őket, de ha már ott volt, a szomszédot is, az asszony tányért tett eléjük, egyet sem kérdezett, csak szedte a tányérjukba a hajdinakását.

– Aki maga néz a tálba, azt az étel nem táplálja – mosolygott a nő.

Mikor aztán jóllaktak, adták-vették a szót erről is, arról is. Hanem amikor az öregember elmondta, hogy a vele érkező fiú a hetedik gyerek a családban, aki ráadásul foggal született, és nagy tudománya van, mert meglátja az elásott kincset, a két tanyasinak összevillant a szeme.

Kedvük támadt kipróbálni a fiú tudományát, hátha igaz, s jól megtömhetik a zsebüket arannyal. Addig kanyarígtatták a szót, míg az öreg beleegyezett, hogy másnap szétnézzenek a határban, hátha ráakadnának valami kincsre.

Alig várták, hogy derengjen egy kis fény a keleti égbolton, talpra ugrottak. Botorkált a közeli tanyából a szomszéd is a göringyes dűlőúton, nehogy kimaradjon a jóból.

Amikor még csak félszemmel pislantott egy laposat a nap, elindultak. Az ősz hajú fiatal egy halom felé vezette őket, úgy gondolta, ha valahol van elásott kincs, csak ott lehet. Hamarosan odaértek. Az eddig szótlanul bandukoló fiú felment a halom oldalába, előhúzott az ujjasa alól egy nyeles, kerek acéltükröt, belenézett.

– Itt van – húzott a porba egy keresztet a lábával.

– Érdemlés után fizet az Isten! – súgta átszellemülten a forradásos képű.

– Lent van egy méterre. Ki lehet venni, de csak szó nélkül.

Tanakodtak, mitévők legyenek, végül úgy határoztak, este ássák ki a kincset, ne lássa senki az ő szerencséjüket. Egész nap csak lézengett a két tanyasi ember. Nem volt kedvük a munkához, de a jószágokat csak el kellett látni. Nézte a felesége a mákos fejű emberét, s megszólalt.

– Kénytelen munka kettős teher.

A férfiak az estét várták. Mikor aztán szürkülni kezdett, trappolt a forradásos arcú szomszéd, nehogy itt felejtsek.

Megvárták a teljes sötétséget, akkor indultak el ásóval a vállukon. A kun-kék éjszakát fürkészték, egyre csavargatták a nyakukat.

– Éjjel járunk, mint a bagoly – motyogta a mákos hajú.

– Ne féljenek, bátyám! – nyugtatta őket a fiú.

– Kileshetnek – suttozta a forradásos képű szomszéd.

– Nem lesz semmi baj – így a fiú.

– Honnan tudod, hékás?

– Nem láttam a kincs mellett semmi rosszat. Csak arra vigyázzanak, hogy szó nélkül ássák ki!

Végre a halomhoz értek, de a sötétben nem találták a jelet, amit a fiú húzott a lábával.

– Itt ássanak! – vetett véget a téblábolásnak a tudományos gyerek.

A két tanyai ember mélyen rúgta az ásót a földbe, türelmetlenül szaggatták a halom oldalát. Közben a fiú a csillagokat nézte: nincs az a kincs, ami ilyen szép lehetne, gondolta.

A mákos hajú gazdának koppant az ásója. Majdnem felkiáltott örömeiben, de még időben észébe jutott a fiú intelme. Ki tudja? Hátha a hallgatást is komolyan kell venni, mint a fiú tudományát. Szuszogva ástak tovább. Már a tanyaszomszédnak is kopogott az ásója. A láda tetejéről lekaparták a földet. Kitapogatták a vaspántokat. Örültek rettenetesen.

Hanem a láda nehezebb volt, mint gondolták, hiába erőlködtek, nem tudták kiemelni. Kitágították a gödröt, próbálták a láda alá dugni az ásójuk nyelét. Szakadt róluk a víz. Már majdnem sikerült megemelni a ládát, mikor a forradásos arcú férfi elszólta magát.

– Jól feszítsd meg, hé!

Ebben a pillanatban nagy dördülést hallottak, mint mikor a fejük fölött zeng az ég, de most nem fentről jött a hang, hanem a föld mélyéről. A láda megmozdult, süllyedni kezdett, nagy robajjal omlott rá a föld, alig tudtak a gödörből kiugrani.

– Na, ez a kincs itt veszett! – mondta a fiú.

– Isten, segíts! – fohászzkodott a forradásos képű.

– Amiért elszólta kend magát, lesüllyedt a halom gyomrába, meg még annál is lejjebb.

Ezzel az öreg meg a fiú el is tűnt.

A két tanyaszomszéd lerogyott a halomra. Amikor két óra múlva a nap a szemét törölgetve álmosan kikukkantott a látóhatár fölé, egy mákos hajú meg egy forradásos képű embert látott mozdulatlanul ülni a halom oldalában. Csak sóhajtoztak. Csak keseregtek.

– Ebül kezdtük, kutyául végeztük – állt fel az ősz hajú ifjú, s elindult a tanyája felé.

A korhely bojtár

- Túl virgonc a kutya – nézte a számadó a kis pulit.
- Kölyök – vetette oda a bojtár.
- Esőt érez.

Kórizs Sankó csak legyintett, mint aki nem hiszi az elhangzott jóslatot, de nem szólt. Szép kék ég ragyogott fölötte. „Még hogy eső” – dűnnyögött magában. A nyáj szétterülve legelt, az öreg puli unottan ásítózott és vakarózott.

- Na, én megyek! – szólt oda a számadónak.
- Estére itt legyél!
- A legény bólintott.
- Megázol – intette az öreg.

Sankó csak rántott egyet a vállán. Elindult. Még távolabb is hallotta a számadó énekét:

*„Felleg borítja az eget,
Karcag felől jég fenyeget,
Zivatar lesz, attúl filek,
Hogy a nyájam mind elszíled”.*

Repedezett földön lépkedett a város felé. Hónapok óta egy csepp eső sem hullott, a fű már rozsdaszínűre égett, az időnként feltámadó szél port cipelt magával mielőtt erőtlenül lehanyatlott volna.

Kórizs Sankó gondolt egyet, rövidebb útra tért, a mocsár felé vette az irányt. A nagy aszályban a jól megtermett, embernél is sokkal magasabbra nőtt nádkotúk oszlopai között lépkedett, porlott a lába alatt a barnás-fekete korhadék.

Maga mögött hagyta a kotúk oszlopait, már a nagy szárazságban megfeneklett lápon ment, ami alatt egy-két esztendeje még két méter mély volt a víz. A szemével tájékozódási pontok után kutatott, hogy majd visszafele jövet biztosan tudja az utat. Egy szép, nagyra nőtt, sűrű rekettyebokron akadt meg a szeme, tudta, ez majd eligazítja este is. Kitartóan bandukolt tovább.

Beért Karcagra. Megkereste a számadó házát, az asszonynak átadta az öreg üzenetét, aztán már fordult is, kapkodta a lábát a vásártér felé.

A vásárba érve sóváran leste a sok mutatós portékát, a szép nadrágokat, a cugos cipőket, a kun süvegeket, a subákat, a korsókat, a csizmákat. A szűrszabó portékájánál meg egyenesen gyökeret vert a lába! Mennyei zene volt füleinek a mester mondata.

– Ha ezt a szűrt a nyakába kavarintja egy fattyú, annyi szeretője akad, hogy nem győzi őket selyemkendővel!

Kicsit odébb gyönyörű ködmönök kellették magukat.

– A ködmönnek három ujja van, hogy lehet az, hékás? – kiáltotta vidáman az eladó.

A legény gondolkodott kicsit, aztán megvonta a vállát.

– Hát úgy, hogy két ujja van, meg a hátujja! – nevetett.

Hirtelen nagyon éhesnek érezte magát. Elindult a sült kolbász finom illata után, és a sátorra akadva nagy élvezettel falt. Téblábolt a vásárosók között. Hamarosan komákkal találkozott, s a nagy örömtől mindjárt megszomjaztak.

A csapszékben az alku végén egymás tenyerébe csapó jó néhány eladó és vevő itta az áldomást. Egy ismerős juhász lépett ki az ajtón, megszólította a befelé igyekvő Kórizs Sankót.

– Fiam, inkább a jószágho kék menni!

- Mír?
- Égiháború lesz – mondta a pásztor.
- Honnan tudja?
- A számár a vakondtúrásokon hencsereg – mutatta az öreg.

Valóban a csapszék előtt hempergett és ordított egy számár. A legény felnézett az égre: egyetlen felhő sem volt odafent. Rántott egyet a vállán, s belépett a csapszékbe. „Még hogy égiháború!” – dűnnyögte.

Ittak, idő teltén már énekeltek is:

*„Bort iszok én, látod pajtás,
Nem élek én búval, mint más.
Mert ha búval élnék, mint más,
Megölne engem a sírás”.*

Ami ezután történt, arról nem szívesen beszélt a legény, de egy tanácsi jegyzőkönyv tanúsítja, hogy nem a jószághoz igyekezett.

„Inspector úr szóval jelenti, hogy a vásárból jövén az éjszaka számos ifjak találtattak kórhely kóborlásban, azonközben rútul káromkodtak, sokféle iszonyú teremtette mondásokkal mocskolták őt, sok dühösködéseket tettek úgy mint Kórizs Sándor fia, Nemes Péter fia, Berczi Gergely fia, kiket áristomba hajtatott. Ezen fiúk azzal mentik magukat, hogy a vásárban a bortól megittasodván nem tudták mit cselekszenek, mely helytelen mentség lévén harminc pálca ütésekkel fenyegetik.

Inspector úr jelenti, hogy Nagy Sámuel nevű fiú, ki a kórhely ifjakkal találtattott, feladattatik, hogy a városban minden passzus nélkül kóborol, rosszkodik, valamely nyomorult leányon erőszakot is tett, teherbe ejtette. Maga sem tagadja a fiú a leánnyal való közösködését, s mint hogy semmije sincs a gyermek tartására fizetendő, tizenöt pálca ütésekkel büntetetik, nem lévén bizonyos hazája, a városból kitiltatik, ki is kísértetik Karcagról”.

Már délelőtt volt. Sáros úton csúszkált Kórizs Sankó, néha megborzongott a hűvös szélben. Időnként megállt, fájdalmas arccal tapogatta a hátulját, káromkodott magában.

Csak remélte, hogy az éjszaka kitört égiháború nem zavarta szét a nyáját, mert ha igen, a számadó megnyúzza őt, amiért nem ment vissza időben a jószágok mellé.

Mit fog hazudni neki? Azt mégsem mondhatja meg, hogy az áristomban hallgatta a csapkodó istennyila utáni dörgést, a szél üvöltését, de azt sem, hogy ma reggel harmincat kapott a hátsó felére, miközben azt kiabálta: „Majd akkor mírjenek rám pálca ütések, ha mernek, mikor egy hét múlva vígigtáncolok az uccán huszárruhába!”

Kolokány és sás között csörtetett a nyáj felé. A láphoz ért. Amint az összefonódott, korhadt száakra és gyökerekre lépett, rögtön elmerült a lába. Nagy eső volt, a víz megemelte a lápot.

– Na, itt nem megyek át! – sóhajtotta.

A nagy szél elszakította a lép egy részét, s az úgy úszott a tisztán, vagyis a sík vízen, akár egy csónak: a rekettye volt a vitorlája.

Gondolkodott erősen: nem mer a számadó szeme elé kerülni, ismerte be magában. Szíjat hasítana a hátából.

Most is fújt a szél, s az úszó sziget lassan haladt a vízen. Távolodott, mint az ő álmai.

Tudta, belőle már nem lesz juhász.

Elindult vissza Karcag felé. Hamar eltelik egy hét, gondolta. Végignézett magán, s elképzelte, hogy feszít majd a huszárruhában.

A bátor legény

Egyszer volt, hol nem volt, a Pap éren túl, de a Hegyesbori fenéken innen, volt egyszer egy legény, akit Csöbök Sanyi néven tiszteltek. Nem akármilyen fattyú volt ez! Mikor este belépett Karcagon a Morgó csárdába, elcsendesedtek a bent lévők, mint a verebek, mikor sast látnak. De nem bántott ő senkit. Odaült egy kivénhedt pákászhoz, aki olyan öreg volt, hogy már a nevére sem emlékezett senki, csak azt tudták, hogy tudott gyógyítani jószágot is, embert is. Csendesen iszogatót vele a legény, hallgatta a régi világról szóló történeteket. Köréjük gyűltek mások is. Egyszer azt mondja az öreg.

– Osztán bátor vagy-e, hékás?

– Az hát! – vágta rá önérzetesen Csöbök Sanyi.

– Mer ismertem egy legényt, az bátor vót. Íccaka kiment a keresztútho, leült az út közepire, osztán várt.

– Ezt én is megteszem! – ugrott fel a Sanyi gyerek.

Már ment is, mivel elég későre járt az idő. Ballagott a Füredi úton a keresztút felé. Mikor odaért, leült az út közepére, ahogy az öreg mondta. Várt, de nem történt semmi. Mi bátorság kell ehhez? – gondolta a legény. Hanem éjfélkor azt látta, hogy mind a négy úton vadállatok rohannak felé. Majd elmennek, gondolta a Csöbök gyerek, és nem mozdult. Mikor azok a rettenetes, fogukat csattogtató és vicsorgató vadállatok odaértek volna hozzá, semmivé váltak, mint egy látomás.

Ennyi az egész? – kérdezte magában a legény, aztán felállt, elindult a tanyájuk felé. Éppen hazaért, mire felserkent a tanya népe.

Este aztán megint bebballagott a Morgóba. Leült az öreg mellé.

– Jól van – bólintott a befont, zsírtól csepegő hajú vénség.

– Mi van jól?

– Elíg bátor vagy, de...

– De?

– Az a legény, akit én ismertem, másnap is kiment a keresztútra.

Csőbök Sanyi szó nélkül felállt, s kilépett a sötétbe. A Füredi út keresztútjának megint leült a közepére. Várt. Éjfélkor látja aztán, hogy mind a négy irányból egy-egy tüzes hintó robog felé. Majd elmennek, gondolta, s ült nyugodtan. Hát mikor a hintók már éppen elgázolták volna a legényt, eltűntek, mint egy rossz álom. A Sanyi gyerek meg felállt, leporolta magát, és indult a tanyájuk felé. Éppen odaért, mire etetni kellett.

Aznap este megint bement a Morgóba.

– Elíg bátor vagy! – szívott egyet a pipájából az öreg. – De...

– De?

– De akit én ismertem, egy lakatlan tanyát is keresett, megkerülte bal fele kilencszer, osztán minden körbe bekiátott az ablakon, hogy: „Lakik itt valaki?” Három íccaka ment ki ahho a tanyáho, osztán mindig körbekerülte kilencszer.

– Na, Isten megáldja! – állt fel a Sanyi gyerek.

Elindult a Konta-halom fele, mert tudott arra egy lakatlan tanyát. Oda is ért még éjfél előtt. Mikor aztán éjfél sejtett, megkerülte a rissz-rossz tanyát bal fele kilencszer.

– Lakik itt valaki? – kiáltott be az ablakon minden fordulónál.

Nem történt egyéb, csak odabentről nyöszörgést hallott. Így aztán dolga végeztével hazafelé vette az irányt. Másnap megint szedte a lábát a Konta-halom irányába. Éjfélkor körbejárta bal fele a lakatlan tanyát kilencszer.

– Lakik itt valaki? – kiáltott be körönként.

Hát ezen az estén egy halottat nyújtottak ki az ablakon! A Csöbök gyerek harmadik éjszaka is megtette ugyanezt. Akkor meg egy rettenetes nagy fekete bika feszegette az ajtót. Mikor aztán a legény elindult hazafele, a bika is ment vele, a sarkánál döfködte, öklelte a szarvával a földet. A legény meg csak ment takarosan, mint aki nagyon ráér. Úgy volt vele, hogy majd megunja a bika ezt az öklelést, és akkor eltűnik. El is tűnt, mire hazaért.

Aznap este megint bement a Morgó csárdába.

– Jól van – mondta az öreg.

– Mi van jól?

– Bátor fattyú vagy.

– De?

– Nincs de.

Aztán elmondta, hogy ha elugrott volna a keresztúton a vadállatok vagy a hintók elöl, szétépték volna, vagy elgázolják, attól függően, hogy melyiktől ijed meg. De ha megszaladt volna a bika előtt, az is eltapossa.

– Tudományos ember lettél, hékás – így az öreg.

Csőbök Sanyi ivott egy kis bort, aztán ráncolta a homlokát, erősen gondolkodott, mert nem tudta biztosan, mit kell tennie most, hogy tudományos ember lett.

– Azt mondta kend, ismert egy legényt, aki bátor vót.

– Azt.

– Aki kiállotta a próbákat.

– Ki.

– Kend vót az?

Az öreg csak somolygott, de nem mondott se bút, se bát. De a legény tudta, hogy csak ő lehetett. És azt is tudta, hogy embereket meg jószágokat fog gyógyítani, mert az öreg így adta át a tudományát.

Kolera

Az Orgonda-halmon túl, de a Pincés-halmon innen, egy takaros kis tanyában élt egy Juli nevű leány. Az apja a földet művelte és a jószágot gondozta, az anyja segített neki és a ház körül tartott rendet. Velük élt a leány öregapja is, aki egy esztendeje már napközben is sokat feküdt, mert nagyon legyengítette az aggkor. A kisebbik leány Juli, tizennégy éves, Eszti, a nővére pedig, aki már jegyben járt egy jó dolgos fattyúval, két évvel idősebb volt. Lett volna nekik több testvérük is, de az egyiket elvitte a fevízkor, a másikat a vörös himlő, a harmadikat a guga, a negyediket pedig a hagymáz.

Vakított az égen a nap. Az apjuk a ház végénél kivágta a régen elültetett akácfák közül az egyiket, megfelelő méretűre szabta, nagyolni kezdte.

– Mi lesz ez, idesapám? – kíváncsiskodott Juli.

– Fűtül való fa.

– Kinek?

– Öregapádnak.

Dolgozott tovább. Megegzette a fát a tűzben, hogy keményebb legyen, s hamarabb befesthesse. Közben Juli, ahogy szokta, bement az öregapjához, megittatta, enni adott neki. Az öreg szeretettel megsimogatta a kislány fejét.

A nagyobbik leány a karcagi piacon forgolódott az anyjával. Az emberek izgatottan tárgyalták, hogy a környékbeli falvakban kiütött a ragadós nyavalya, a kolera, de már Karcagon is van egy halott, mert az előző napon, augusztus 14-én kiszenvedett Mándoki Ferenc gazda. A két nő idegesen igyekezett vissza a tanyára.

Múltak a napok, és nem történt semmi különös. Kezdett felengedni a családban a félsz, úgy gondolták, ez a mostani ragadós nyavalya talán mégis elkerüli őket.

Az egyik este a férfi kibarkácsolta a fűtül való fát, befestette bécsi korommal, s várta, hogy száradjon.

A nagylány tett-vett a konyhában. Hirtelen megállt a munkában.

– Idesanyám! Fáj a hasam.

– Nagyon?

– Nem – válaszolta Eszti, de akkor már szaladnia kellett kifelé.

Hirtelen előntötte a bélsár, nem tudta visszatartani.

– Jaj, Istenem – fohászkozott a lány. – Mi van velem?

Szégyellte magát. Nem is öklendezett, mégis hányni kezdett egy idő után, sugárban ment belőle a folyadék már alul-felül. Az anyja fogta a fejét.

– Nem baj, nem baj – ismételte riadtan.

Kicsit meleg volt a nagylány homloka. Csak vánszorogtak az órák, ám nem nyom nélkül: Eszti szép, hamvas arcbőre összeszáradt, csupa ránc lett, a keze pedig olyanná vált, mint az anyjáié mosás után. Kimerülten feküdt az ágyban, ázott a saját ürülékében, mozdulni sem volt ereje.

Másnap reggel már beesett szemmel nézett vissza az anyjára. Az orra kihegyesedett, nyelve a szápadlásához tapadt, szinte már beszélni sem tudott. Az anyja törölgette a lány hideg bőrét.

– Húz a görcs – súgta szenvedő arccal Eszti.

Alig múlt dél, s a lány úgy érezte, hogy a szíve, akár egy szabadulni vágyó rab, kétségbeesetten dübögteti mellkasát. Orra, ajka, ujjvégei, de még a bőre is kékes színű lett, az ájulás környékezte, s ez az érzés már nem is hagyta el.

Felhőkkel takarta el a szemét a nap.

Este már az asszony is ágynak dőlt, a kisebbik lány állt mellette, és sírósan kérdezgette.

– Mit aggyak, idesanyám?

A férfi a ház végénél kivágott két másik akácfát is, megfelelő méretűre szabta, nagyolni kezdte őket. A korábban megkezdett fűtől való fa homlokát kivirágozta, alá pedig felvéste az Eszti nevét, majd egy verset.

„E szíp virágszálnak
Alig vót reggele,
Minden öröm, remény
Elenyészett vele”.

A nap sápadtan nézte a tájat, kósza felhők pityeregtek az égen. Amikor Esztit eltemették, hallották a hírt, hogy Karcagon úgy hullnak az emberek, mint ősszel a legyek. A férfi komoran edzette a fát a tűzben, aztán kibarkácsolta, befestette bécsi korommal, s az egyik fűtől való fát gondosan kivirágozta, rávéste a felesége nevét. Sötét este volt már, de a ház végéhez ment, s kivágott egy újabb fát, leszabta, nagyolta.

– Kinek lesz? – kérdezte Juli.
– Nekem – morogta a férfi.
– De idesapám nem is beteg!
– Mán fáj a hasam.

Szeptember volt már, 1831-et írtak. Az anyjától az apjához ment Juli, utána meg vissza, de néha átnézett az öregapjához is. Itatta, törölgette a szüleit, egészen addig, amíg az anyja le nem csukta a szemét örökre. Néhány nap múlva az apja is követte.

A leány az udvaron találta az öregapját, aki reszkető kezével, időnként meg-megállva, pihegve egy kicsit, éppen egy fűtől való fán dolgozott.

– Mit vés, öregapám?
– Ráírom az apád nevit.

Súlyos felhők csüngő hasát karistolták a tanya körül tornyosuló jegenyék. Néhány napja mintha mindig szürkület lett volna. A madarak hallgattak, a tanya előtt a tyúkok kapirgáltak egy kicsit reggel, aztán bizonytalanul elindultak az óljuk felé, mintha máris alkonyatot sejtettek volna.

Juli tett-vett a tanya körül, ellátta az öregapját, de az egyik nap váratlanul őt is elővette az enyhe hasfájás, hamarosan már a hasmenés is. Az öregapja állt az ágya mellett, simogatta az arcát és a haját.

– Ne fíjj, kislyány, csak igyál! Ne törőggy semmivel! Igyál!

Csodák csodájára, a leányka meggyógyult. Alig mozdult ki a házból, csak beszélgettek csendesen az öregapjával. Megjött az eső, később reggelente valóságos köd-folyó hömpölygött az Üllőlaposban, aztán hó lepte be a tájat, hideg volt, jégcsapok híztak a nádtető alján, metsző szél süvített, s hordta a havat az utakra, majd megint vastag köd lepett be mindent. Juli öregapja egyre gyengült, február végén simította meg utoljára a kislány haját.

A leány azon gondolkodott, ki tudja-e majd vágni az akácfát, hogy fűtől való fát faragjon az öregapjának? Kiment a ház végéhez, de ott már egyetlen akácot sem talált. Megfelelő fát keresett. Az istálló ajtajának támasztva rálelt egy kifaragott sírjelre. Az öregapja neve állt rajta, alatta pedig két sor, reszkető betűkkel.

„Aki poromat keresi,
E sírhant alatt megleli”.

Kisütött a márciusi nap. Juli mélyeket lélegzett, szellőztette a tüdejét és a házat. Körüljárta az épületet. A tanya elhagyottnak látszott, omladozott a fala, a kútgém fájdalmasan nyikorgott. Most vette észre, hogy a házhoz vezető ösvényt már kezdte benőni a fű.

Ahogy feljebb emelte a fejét, Eszti jegyesén akadt meg a szeme.

Szamaras Pista

Egyszer volt, hol nem volt, a Fanzugon túl, de Sirályülésen innen, volt egyszer egy kacska kezű szegény legény, akinek Ogán Pista volt a becsületes neve. A legény combos volt, mint a bagóca, galuskásan beszélt, és mindig az evésen járt az esze. Már amikor egészséges volt. De úgy esett, hogy nagyon köhögős lett egy időben, akármit próbált vele az anyja, csak köhögött. A család törte a fejét, mitévők legyenek. Hát az anyja elszaladt az öreg Orvos Nagyhoz tanácsért.

– Szamárnnyállal bekent kenyérdarabot adjon neki! Meg itasson vele szamártejtel!

Örült az anyja, hazaszaladt, mindjárt a szamár szájához kent egy kis kenyeret, és a fiának adta. Utána meg szamártejtel itatott vele. El is múlt annak a köhögése egykettőre.

Egyszer, mikor Pista az árokparton rágcsált egy kis kenyérhéjat, arra ment Csorbán Jankó, egy erős, feltartott fejű legény.

– Mit eszel, komám? – kérdezte ingerkedve Jankó.

– Aki éhes, annak a kenyérhéj is mézes! – sóhajtotta Pista.

– Na, akkor csak egyed!

A kacska kezűbe beleszakadt a szó. Csak állt, mint szamár a hegyen. Így volt ez máskor is. Sokszor csúfolták, s ilyenkor nem tudott megválaszolni. Volt, aki sügni próbált neki, hogy segítsen visszavágni, de hiába. Valósággal megnémult. Jankó pedig odaszólt a sugdolózónak.

– A szamárnak szoktak sügni.

Így élt szegény Ogán Pista, csak a szamara nem bántotta őt, így aztán hozzá ment vigasztalódni. Olykor, ha csúfolták, keserűen jegyezte meg a kacska kezű.

– Könnyű a szegényt csúfolni, de nehéz felruházni!

Ám a következő mondatra már nem tudott megfelelni. Állt, mint Bálám szamara. Hallgatta a legények élceit, és nagyon szomorú volt. Odament a szamarához, Rózsához, felült a hátára, s otthagya a gúnyolódókat. Elmentében hallotta, hogy már az állat miatt is csúfolják.

– Ha Krisztus urunknak jó volt a szamár, nekem is jó – vetette oda.

Mintha ez a csökönyös jószág megértette volna a kacska kezű mondatát, neki mindig engedelmeskedett, a vak is látta, hogy szereti a legényt.

Hanem egyszer nagyon megszorult az Ogán család, a kacska kezű édesanyja már semmit sem tudott a sok éhes száj elé az asztalra tenni.

– El kell adni a szamarat! – jelentette ki az asszony.

Az apa bólintott. Szamaras Pista (mert így is hívták!) nagyon szomorú lett. Kiment az árokparton legelésző állathoz, simogatta, ölelgette a nyakát, galuskás szavakkal becézgette.

Másnap neki kellett elvinnie Rózsit a Mihály napi vásárba, mert csak neki fogadott szót. Az apja követte őket, majd a vásárban odaállt az állat mellé, hogy alkudozzon a vevőkkel, a fiát pedig elküldte, keresse meg a sógort, itt kell lennie valahol. A kacska kezű legény elment, tolongott a tömegben, nyújtogatta a nyakát, de a sógort sehol sem látta. Egyre kisebb lelkesedéssel bolyongott, és már majdnem visszaért az apjához, amikor szembe találta magát Csorbán Jankóval, aki mindig ingerkedett vele. Húzta-vonta a szamarat, de az megmakacsolta magát. Mikor a legény meglátta Pistát, fújtatott egyet.

– Eltévedtél, mint szürke szamár a ködben? – lihegte.

– Lóra nem futja, már a szamár is jó? – kérdezett vissza gúnyosan az.

– Ez a dög? – törölte meg a homlokát Jankó. – Csak azért vettem meg, hogy ne legyen a tiéd.

A bagóca combú elkomorodott, némán állt a szamarát nézve. Még csak most fogta fel, hogy ez a legény elvette tőle.

– Erre mit mondasz, hékás? – rikkantotta kihívóan Jankó. – Mert ahogy elnézlek, úgy látom, a vásárban nem árulnak észet.

Ogán Pista szinte megroskadt, keserűen hallgatott. Egyre az járt a fejében, hogy ezentúl kedves jószága nélkül kell élnie.

– Szólalj meg, hé! – piraoskodott az erős legény. – Ha vissza tudsz vágni, visszaadom a szamaradat – jelentette ki öntelten.

– Úgy beszélsz, mint kondás a disznókkal – mérgesedett meg Ogán Pista.

– Hát mégis van hangod? – réjázott Csorbán Jankó.

– Büszke vagy. De hát üres kalász nagyon feltartja a fejét.

– Sírás lesz a nóta vége! – fenyegetőzött a feltartott fejű.

– Kutya ugatása, szamár ordítása nem hallik a mennybe! – legyintett Pista.

– Hogyhogy minden szavad talpra esik hirtelen?

A kacska kezű elvette amattól a szamár kötőfékét, megfordultak, már indultak volna, amikor Jankó utána lépett ordítva, az öklét rázva.

– Te!... Te!...

Ekkor a szamár rúgott egyet, s éppen telibe kapta a legény sudrimankóját. Nem szólt az egyet se, feküdt mozdulatlanul, hiába locsolták, csak jó sokára eszmélt.

A kacska kezű legény meg a szamár akkor már messze járt, poroszkáltak hazafele a karcagi utcákon. Soha többé nem váltak el egymástól.

Táltosból gebe

Nagy vásárok voltak régen Karcagon! Csak lóból annyit kínáltak eladásra, amiből három ménes is kitelt volna.

Az egyik ilyen vásáron egy gazdag igari uraság erősen nézegette a szebbnél szebb paripákat, de mindegyikben talált valami kis hibát. Már vagy kétszer körbejárta a vásárt, megnézte a lovakat innen is, onnan is, amikor meglátott egy szép, sárga lovat.

„Hogy nem vettem eddig észre?” – morfondírozott magában.

Nagyon tetszett neki a gyönyörű állat, ám ezt igyekezett eltitkolni, nehogy az a szegény ember, aki mellette áll, feljebb srófolja az árát. Körüljárta néhányszor, fitymálva nézegette, mint aki valami rossz gebét lát.

– Árulja kend ezt a lovat? – kérdezte.

– Árulom bizony, mert el szeretném adni – válaszolta a szegény ember.

Megint körbejárta az uraság a paripát, s igencsak fegyelmeznie kellett magát, hogy ne üljön ki az arcára az elragadtatás.

– Megvenném, ha nem nagyon tartja ki az árát.

– Ezt nízheti akár merről, csak szípnék látja. Nem is adnám el, ha... – harapta el a mondatot az eladó.

– Ha? – nézett gyanakodva az úr.

– Ha boldogulnék vele.

– Nem boldogul vele?

– Nem. Nekem olyan lúra van szükségem, amelyik vasat eszik, és fára mászik.

„Na, ez se bolondul mán meg!” – gondolta magában az igari uraság, s gyorsan megvette ezt a ritka szép táltost, nehogy meggondolja magát ez a habókos ember.

Boldog volt: milyen gyönyörű paripát vett! És nem is kért érte túl sokat az a bolond kun. Fogta a kötőfékszárát, vezette az állatot Igar felé.

Amikor egy hídhöz értek, a ló megmakacsolta magát: az istennek se ment rá a pallóra.

– Makrancoskodsz? Majd megtanítalak én engedelmeskedni! – dühöngött néhány átkelési kísérlet után a ló új gazdája.

Nem használt sem az ütleget, sem a szép szó. Vakarta a búbját az uraság, törte a fejét erősen. Nem jutottak messze a vásártól, hát viaszaladt, vett egy nyerget és egy kantárt. De ezzel is baj volt, mert a táltos nem vette be a zablát, hiába erőlködött az új gazdája. Aki látta a jelenetet, attól félt, menten szélütés éri az igari embert, olyan vörös volt a feje.

Odament hozzá egy hetyke karcagi legény.

– Még nem született olyan ember, aki ezt a lovat rávezeti a hídra, és a szájába zablát tesz! – mondta kárörvendően.

Az igari uraságnak ekkor jutott eszébe, hogy mit is mondott a ló előző gazdája. Fogta a fejét, de már hiába.

„Hát, mégiscsak igaz, hogy ez a gebe nem mászik fára, és nem eszik vasat!” – sóhajtott kimerülten.

Szívta a fogát, mert az a szegény ember túljárt az eszén, ő pedig óvatlan volt, nem figyelt arra, mi rejtőzhet a szavak mögött. Pedig a szegény ember nem hazudott, megmondta a ló minden hibáját.

Szökött huszárok

– Ej, komám, itt még a szél is csak vakog!

– Az.

– De máma mondott valamit magyarul is.

– Osztán mit mondott?

Farkas Péter félrevonta a másik karcagit.

– Hát azt, hogy haza kék menni! Hí Kosút.

– Ha hí, akkor mennyünk! – válaszolta Gyökeres András.

Amúgy sem szolgáltak jó szívvel Althofenben a kötéllel sorozott legények, akiket hol Tirolba, hol Galíciába, hol Csehországba küldtek rendet teremteni. Mondogatták is egymásnak sűrűn, hogy mit keresnek a magyar huszárok ebben a császári ármádiában, mikor otthon várja őket a szép magyar haza, kettejüket pedig a széles karcagi határ, a föld, az eke.

A huszárok között nagy volt a sugdolózás, izgatottan tárgyalták az otthoni eseményeket, s a többség kereken kijelentette, hogy indulni akar haza. Akadtak azonban tamáskodók, akik csak vakaróztak, mondván, hogy a császári kamarilla kihirdette, halállal lakol, aki szökni próbál.

A két karcagi megkereste a Ceglédre való őrmestert, Szokolay Jánost, és kérték, vegye át a parancsnokságot, s vigye haza a csapatot.

– Nem addig van a'! – dörmögte Szokolay. – Előbb le kell fogni a császárhoz húzó tiszteket!

– Ez a beszéd! – rikkantotta Farkas Péter és Gyökeres András.

Már lódultak is, hogy a többiekkel együtt teljesedésbe vigyék új parancsnokuk tervét. Mire kettőt-hármat pislantott a ceglédi magyar, már ott állt előtte a sok magyar huszár, indulásra készen.

– Aki igaz magyar, velem jön a hazát védeni! – kiáltotta Szokolay János.

Mentek is mind, még azok is meggondolták magukat, akik korábban félték a császár haragjától.

Kelet felé indultak, amerre a magyar hont sejtették. Most még a lovak is vidámabban lépkedtek, mintha tisztában lettek volna azzal, hogy hazamennek, az otthoni legelőkre. A huszárokról átragadt rájuk is az izgalom, türelmetlenül nyerítettek, táncoltak a nyalka vitézek alatt.

Kerülték a lakott helyeket. Tisztában voltak vele, hogy a császár katonái elállják az utakat, esetleg elbújnák az út mentén, és lesből lőnek rájuk. Tudták, ha így lesz, akkor sok huszár meghal, aki pedig megsebesül, esetleg csak elfogják, azt az osztrák hadbíró fogja halálra ítélni, mint katonaszökevényt. Az összes lovas tudta, hogy minden fa mögül, minden árokából, minden bokor mögül a halál les rájuk. Mégis mentek.

Az éjszaka vészjóslóan csendes volt. A huszárok álmatlanul füleltek. Ág sem reccsent, vadak sem jártak, riadt madarak sem verdestek a szárnyukkal, szellő sem moccan. Mintha valamire várt volna a világ.

A felkelő nap vért fröccsentett a tájra. Némán vonult a kis csapat kelet felé.

Már Marburg közelében jártak.

Idegesen lüktetett az égbolt.

A huszárok a tájat fürkészték.

Egy Gams nevű településhez közeledtek.

– Ott! – mutatott előre Farkas Péter.

– Mi van ott, komám? – kérdezte Gyökeres András.

De akkor már ő is látta. Ott állt felsorakozva egy nagy osztrák sereg.

– Ej, komám, de jó lenne még egyszer bort inni a Tíbuci csárdába! – sóhajtotta Gyökeres András.

– Meg a Morgóba – tette hozzá a másik karcagi.

Feszülten vártak. Csend volt, csak legyek döngicsélését lehetett hallani. Szokolay János rohamot vezényelt. Paták dübörögtek, csatakiáltások harsantak, vezényszavak hallatszottak, fegyverek dördültek, lovak buktak fel, ömlött a vér, sebesültek jajgattak. Szokolay őrmester lova vergődött egy ideig, aztán kimúlt, a gazdája sebesülten feküdt a fűvön. Körül hat lovas teteme hevert, két súlyos sebesült haldoklott. Ötvenöt huszár körül összezárult az osztrák gyűrű.

Linhart hadbíró mind az ötvenöt magyar huszárt halálra ítélte, de aztán azzal is megelégedett, hogy megtizedeljék őket.

A szökés vezetőit azonban 1849. július 5-én a hadbíróóság gondolkodás nélkül halálra ítélte.

Álltak a vesztőhelyen. Megszólalt Farkas Péter.

– Ej, komám, ebből mán nem lesz borozás.

– Ebből nem.

– Most igencsak mennünk kell! Hí a Felettünk való.

– Ha hí, akkor mennyünk! – mondta elszántan a másik karcagi.

Emelt fővel, büszkén haltak meg. Az ítéletet július 6-án hajtották végre Marburgban. A vesztőhely a város temetője mellett volt.

A bécsi hadilevéltár őrzi a kivégzettek nevét: Szokolay János őrmester, Cegléd, huszonöt éves, evangélikus vallású; Lengváry Pál tizedes, Abony, huszonhat éves, római katolikus; Kómíves János tizedes, Jászberény, huszonnyolc éves, római katolikus; Deák János tizedes, Solt, harmincnégy éves, református; Herczeg Károly huszár, Kecskemét, huszonöt éves, református. És közöttük volt a két kun lovas is: Gyökeres András tizedes, Karcag, huszonkilenc éves, református, s Farkas Péter huszár, Karcag, huszonnyolc éves, református.

A szabadságharc tüzértisztje

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy Gulyás Júlia nevű lány. Karcagon született erre a világra, itt nőtt fel, itt akadt meg rajta a szeme egy jóra való füredi legénynek. Egymásba szerettek, egybekeltek, így lett Gulyás Júliából Zábreczkyné.

Amikor néhány hónapos házasok voltak, az ellenség megtámadta az ország déli határát. A fiatal férj nyugtalan volt, csak járt a házban fel-alá, nem találta a helyét. Napokig vívódott, végül odaállt szép, fiatal asszonya elé.

– Tudom – mondta a felesége. – El kell menni.

– El – bólintott az ember.

Júlia annyit tudott, hogy Szolnokra vonult be a férje, s onnan a déli határhoz irányították. Aztán nem jött semmi hír.

Az ifjú asszony állt a házuk előtt, nézte az elkésett, délre repülő darvakat.

– Tavasszal tán megjön majd az én uram is – sóhajtotta.

Csillagos volt az ég. Megborzongott, fázósan összehúzta magán a ruhát. Rossz sejtelme támadt.

Nem tudott aludni, csak dobálta magát a fekhelyén. Másnap este megint az udvaron állt, nézte a mennyboltot, mint aki valami jelre vár.

– Gyere be, lyányom! – szólt ki az anyja. – Hideg van.

– Vörös udvara van a holdnak: három napon belül eső lesz.

Másnap estefelé eleredt az eső. Vigasztalanul esett egész héten. Az ónos felhők hideg, apró szemű szitálásától, ami olykor hevesebb dobolásba kezdett a tetőn, semmit sem látott az égboltból.

Múltak a hetek, odakint sár volt, majd fagyos szél süvített, s az egyik reggel már fehér hó borította be Karcagot. Kemény volt a tél. Júlia hallotta, hogy Pestről Debrecenbe menekül a kormány.

Még mindig nem jött hír a férjéről.

Az anyjával megbeszélte, s a házba elcsigázott honvédeket fogadott. Esténként kiállt a ház elé, és sokáig nézte a dél felé özönlő hófellegetek.

Még foga volt az időnek, mikor hírt kapott férje sebesüléséről. Nem tétovázott, eldöntötte, hogy megkeresi. Pakolt egy kis élelmet, s a batyuba tette öccse ruháját is, ami éppen jó volt rá.

– Isten megáldja, édesanyám!

– Jaj, édes lyányom! – pityeredett el a mama.

Lassan haladt a hajó a Dunán dél felé. Zábreczkyné Gulyás Júlia állt a fedélzeten, arcát vágta, haját tépte a szél, de ő egyre a partokat fürkészte, mint aki valami jelre vár. Végül Bajánál kiszállt, s gyalog indult tovább. Itt már a front közelében járt. El kell jutnia sebesült urához, mondogatta magában! Hogy ez sikerüljön, férfiruhát öltött, aztán beállt a honvédseregbe.

– Jurátus lennél, öcsém? – kérdezte tőle egy tüzér.

– Az. Jurátus – bólintott az újonc.

– Mi a neved?

– Zábreczky Gulyás Gyula.

– Honnan?

– Karcagról.

Dél-Bácskában esett át a tűzkeresztségen. A fiatal honvéd hamar kitűnt ügyességével és leleményességével, nagy hasznát vették Dembinski seregében a tehetséges tüzérnek. A tisztok is szerették a vidáman éneklő, szivarozó, tréfás kedvű Zábreczky Gulyás Gyulát.

Hanem a férfiruhával és szivarfüsttel leplezett ifjú hitves a férjét nem találta meg. Ment volna, hogy tovább keresse, de nem hagyhatta ott a csapattestét a szökés gyanúja nélkül.

Egy fagyos februári nap reggelén észak felé meneteltek, amikor hírt kapott: elesett a férje a piski csatában!

A tréfás kedvű tüzér hirtelen megkeseredett, izzott benne a bosszúvágy. Egyre vakmerőbb katonai vállalkozásokra jelentkezett, és kitüntette magát bátorságával és leleményességével, olyannyira, hogy hamarosan már tisztként szolgálta szabadságáért küzdő hazáját.

Így virradt rá 1849. február 26-a. Dembinski és Windischgrätz seregei néztek egymással farkasszemet Kápolna térségében.

Felhők sötét seregei meneteltek az égen. Zábreczky Gulyás Gyula nézte a semmi jót sem ígérő fellegeket, s a párjára gondolt. Így indult a csatába.

Titkolta sebesülését, attól félt, a súlyos seb ellátásakor menthetetlenül kiderül, hogy nő.

Ült a lován, vonult a sereggel Poroszlón át Tiszafüred felé. Egyre rosszabbul volt, de nem emiatt aggódott, sokkal inkább attól tartott, hogy esetleg felismerik férje füredi rokonai. Idegesen léptetett az utcán, igyekezett takarni az arcát. Már-már fellélegzett, amikor váratlanul meglátott egy markotányos lányt, a karcagi Bene Erzsókot. A sebesült úgy érezte, mintha a villám vágott volna belé, de hamar visszanyerte önuralmát, s apró jelekkel kérte Erzsókot, hogy hallgasson. A markotányos lány alig észrevehetően bólintott.

Zábreczky Gulyás Gyula főhadnagy egyre rosszabbul lett, elhanyagolt sebe miatt kritikus lett az állapota. Aradra vitték, egy tábori kórházba. Ott tért magához. Múltak a hetek, s a lassan erőre kapó lábadozó hallotta, hogy Világosnál letették a fegyvert.

Többé nem látták mosolyogni.

Amikor felgyógyult, visszatért Karcagra. Belépett az öreg ház ajtaján. Az édesanyja elejtette a tejesköcsögöt meglepetésében.

– Jaj, lányom!

Átölelték egymást. Az anyja faggatta, hogy hol járt, mit csinált, de neki is csak annyit mondott, hogy az urát kereste. Nem említette senkinek sem, hogy honvédtiszt volt.

Ősz volt megint. Esténként kiállt a ház elé, nézte az égen kurrogó darvakat. Dél felé vonultak.

A ház előtt találta a tavasz is, látta, hogy megjöttek a darvak. Szomorúan sóhajtott egy nagyot, bement, de másnap ismét az eget kémlelte. Egész életében.

Hamar elröppentek a számára kiszabott évtizedek. Töpörödött, ősz hajú öregasszony lett belőle. Senki nem tudta Karcagon, hogy a szabadságharc egyik hőse él közöttük.

Bene Erzsók nem árulta el a titkát senkinek.

Hanem amikor a háza előtt holtan találták Zábreczkyné Gulyás Júliát, akkor megszólalt, s elmondta az igazságot. De akkor már senki sem hitt neki.

Kálmán hadnagyai

– Jön a muszka!

Ez a hír járt szájról szájra Karcagon 1849. július 27-én. Még azt is suttozták a jó kunok, hogy Kossuth Madarason éjszakázott a falu keleti szélén lévő Nagy Gergely féle házban.

Beleborzongtak az emberek: csoda, hogy el nem fogták! Egy órányira sem voltak tőle a muszka előőrsök!

Kálmán kapitány is hallotta a kósza híreket, de tisztán akart látni, s intézkedéseihez nem a városban elsuttozott pletykákra akart hagyatkozni. Hívatta is rögvest két hadnagyát, s erősen rájuk parancsolt, hogy menjenek ki a muszkák elébe, s kémleljék ki, erre haladnak-e, hol járnak, és igaz-e, hogy Füredet elfoglalták?

A két hadnagy elindult. Nem nagyon örültek a megbízatásnak, de a parancs az parancs. Hogy ne érezzék magukat annyira védtelennek, vittek magukkal egy-egy üveg bort.

Ballagtak Madaras felé. A nap égette a tarkójukat, verejték lepte homlokukat.

– Eső kéne! – szólt a pödrött bajszú.

– Az – felelte a harcsa bajszú.

Baktattak tovább. Nézték a hőségben kornyadozó fákat, a mező fölött remegő levegőt. Kikerültek egy-egy sással benőtt fertőt, közben füleltek. Egyetlen madár sem szólt, hangot nem adott volna egyetlen állat sem! Biztos a muszkák miatt, gondolták.

– Szikkadt.

– Mi?

– A föld.

– Az.

A harcsa bajszú hirtelen rádöbbsent, hogy ő is kiszikkadt. Előkapta a bort, jót húzott belőle. Megtörölte a száját, de úgy találta, még mindig cserepes az ajka, hát megitta a liter bor még megmaradt részét is.

– Komám, én nem félek tíz muszkától!

Az jó, bólogatott magában a másik, mert én bizony félek. Arra azért vigyázott, hogy a másik ezt ne vegye észre rajta.

Néma volt a természet.

– Közel lehetnek a muszkák – fülelt a pödrött bajszú.

– Közel.

Hamarosan egy madarasi atyafi közeledett feléjük, akitől megtudták, hogy Kossuth már elment Szentes felé, a muszkák pedig valóban nagyon közel vannak. Mentek tovább. A pödrött bajszú ina egyre jobban remegett, s hogy ne lássa rajta a társa a félelmet, odaadta az ő liter borát is. Na, annak se kellett több! A harcsabajszú a szájára emelte a flaskát, s amíg egy csepp volt benne, ott is tartotta.

– Ej, komám, nem félek én húsz muszkától se!

Alig mondta el dörgő hangú áriáját, futamodásnyira tőlük felbukkantak a muszka katonák. Valósággal hemzsegett tőlük a rét.

– Bátor ember vagy – nyögte ki síri hangon a pödrött bajszú, s elindult visszafelé.

– Hova ilyen sietősen, komám?

A pödrött bajszú csak intett a fejével a muszkák felé, s a harcsa bajszú amint meglátta a feléje özönlő sereget, mindjárt megértette, miért indult Karcag felé a társa. Megrettent.

– Komám, nem tudod, melyik fára akasztottam a tarsolyomat?
– A nyakadban van!
– A bor is elfogyott, jobb lesz, ha megyünk! – remegett a harcsa bajszú hangja.

Futásnak eredtek.

Azóta járja a mondás Karcagon, ha valaki dicsekszik, de a bátorság rögvest elhagyja, mikor szükség lenne rá.

– Bátor, mint a Kálmán hadnagyai!

A pandúrok jutalma

Egyszer volt, hol nem volt, a Lózér halmon túl, de a Hortobágy folyón innen, volt egyszer egy csárda. Híres hely volt az Ágota csárda abban az időben, amikor a Tisza árvizei megfutották még a karcagi határt is.

Valami szélhordta ember egyszer megsúgta a pandúroknak, hogy Rózsa Sándor, a híres betyár iszogat az Ágota csárdában. Na, egyéb se kellett ezeknek, lóra pattantak, és akár a szélvész, vágattak kelet felé. Amikor aztán berúgták a csárda ajtaját, csak néhány szilaj pásztort találtak ott, de azok olyan mogorvák voltak, hogy a tekintetük valósággal pattogtatta a szikrákat! Meg se merték kérdezni őket a cégéres betyárvezér felől, csak a csárda gazdája esküdözött égre-földre, hogy életében sem látta azt a lókötőt, akit keresnek.

Hova lett? A föld nyelte volna el?

Mit volt mit tenni, dolguk végezetlen távoztak a pandúrok. Mérgelődtek is, hogy csak a bolondját járatták velük. Hát, ahogy Karcagra értek, szaladt eléjük egy asszony, hogy siessenek, mert a Morgó csárdában ott kaphatják Rózsa Sándort! Tanakodtak egy kicsit a pandúrok, mitévők legyenek, de ismerték az asszonyt, tudták, hogy tiszteli a törvényt. Így aztán vágásban igyekeztek a Morgó felé.

Ahogy berontottak az ivóba, néhány hetyke legényt találtak ott csendes borozgatás közben. A csaplárosné itt is esküdözött, hogy nem látta Rózsa Sándort még soha életében, azt sem tudja, hogy néz ki.

Mintha a föld nyelte volna el a betyárt!

A pandúrok már nagyon mérgesek voltak, s elhatározták, ha addig élnek is lefogják a Sándor gyereket. Úgy gondolták, megint kimennek Ágotára, de most már nem hívásra, hanem maguktól, hogy senki ne tudja, mit terveznek. Úgy is volt.

Kerülték a forgalmasabb Debreceni utat, inkább a mocsárvilág úttalan útjain bukdácsoltak, s Bengecseg felől közeledtek az Ágota halmon álló csárda felé. Csendben, észrevétlenül haladtak, a csárda közelében rejtekben hagyták a lovaikat, s gyalog osontak az épület felé. Kivágták az ajtót, s beugrottak. Ott találták Rózsa Sándort, aki nyugodtan iszogatott, a pandúrok láttán az arcizma sem rezdült.

– Na, Sándor, most már ne rugódozz, hanem indulj!

A betyár megitta maradék borát, lassan felállt, szelíden mondta.

– Már látom, mennem kell, hát megyek.

Nahát, gondolták a pandúrok, nem is gondolták, hogy ilyen tedd ide, tedd oda gyerek ez a Sándor! Ennyire kezes lenne?

– Csak azt engedjék meg, hogy felüljek az öszvérem hátára!

Öszvér? Rózsa Sándor öszvérháton? Ezen nevet majd a világ! Nagy kegyesen megengedték, de már előre vigyorogtak, mert elképzelték a karcagiak arcát, amikor végigkísérik a városon ezt a haramiát.

Szépen haladtak Karcag felé. Rózsa Sándorral előttük lépkedett az öszvér. A betyár bóbiskolni látszott. Biztosan megnyomta a bor, gondolták a kísérői. A pandúrok nem hittek a szemüknek. Hát ettől a fattyútól remeg a pusztá?

A Zádor halomig értek, amikor az öszvér már lemaradt kicsit a lovaktól, mert nem bírt olyan gyorsan haladni. A pandúrok hátra-hátrasandítottak, és csak mosolyogtak egymásra, mert a Sándor gyerek oly édesdeden aludt az öszvér hátán, hogy még a nyála is kicsordult. A kísérők már a jutalomról beszélgettek, mert biztosak voltak benne, hogy egy ilyen dicsó tett után nem lesz szűkmarkú a vármegye. A rend őrei nem gondolták, hogy ilyen könnyű dolguk lesz.

Nem is lett!

Alig haladtak hajításnyira a Zádor halomtól, Rózsa Sándor hirtelen kibontotta karikását, amelyiknek rézdrótból volt fonva a csapója, s végigvert a gyanútlan pandúrok hátán.

– Itt van a jutalom, urak! – kiáltotta a betyár.

Újra lecsapott. Aztán megint. Mire a város alá értek, a pandúrokon cafatokban lógott a mente, vérző csíkok éktelenkedtek a hátukon.

– Vigyék a jutalmukat, urak! – vágott rajtuk egy utolsót a legény, s megfordította az öszvért.

Az öregek még ma is mesélik, hogy a Morgó csárdát egy nagy alagút kötötte össze az Ágota csárdával, amin mindig el tudott menekülni Rózsa Sándor akár lóháton is az üldözői elől, amikor akart. De nem mindig akart.

Csendes napokon, amikor a határban nem zúgnak gépek, a fülét földre tapasztó ember néha mintha ma is lódobogást hallana a föld alól.

A kerékgyártó és rímhányó mester

Egyszer volt, hol nem volt, a Tiszán arról, de a Hortobágy folyón még éppen erről, volt egyszer egy Ugró István nevezetű ember. Kerékgyártó lett volna a becsületes foglalkozása, amit lelkiismeretesen űzött is szegény, de kis műhelyében a hozzá fordulókat esze kerekét is igyekezett javíttatni, miközben vonókését húzogatta. Szükség is volt erre:

Mert az eszetek kereke
Nem a rendes vágásba jár,
Ki-kizökken, nagyot döccen,
Fertelmesen nyikorog már.

Az ő esze bezzeg nem nyikorgott! Rákereste a rímet mindenre pillanatok alatt, s ezt igyekezett viccesen tenni. Szerették is az emberek. Akadt olyan, aki egyenesen kerékgyártó és rímhányó mesternek nevezte.

Egy szépnek nem nevezhető napon azonban az orvos eltiltotta mesterségétől, mivel a már nem éppen fiatal rímfaragó mester súlyos betegségbe esett, mint azt kihullott haja, teljesen kopasszá vált feje oly fényesen mutatta is. Mit tehetett szegény? Csillogó koponyájára álhajat rakott. Ment a széles karcagi utcán, találkozott egy ismerőssel, megemelte a fejedőt, hogy illedelmesen köszöntse. Igen ám, de az álhajat is leemelte! Lett is nevetés a kunok büszke fővárosában! Főleg azok hahotáztak, akiknek az esze kerekét oly sűrűn javíttatva. Ugró uram nem győzött magyarázkodni:

Nem szégyellem bevallani,
Más haját szoktam hordani.
Nem hivalkodásból teszem:
A hüléstől félttem fejem.

Már a tizenkilencedik század közepe táján is megesett, ahogy ma mondanánk, a pályamódosítás. Ugró mester, komolyan véve az orvosi intelmeket, felhagyott a kerékgyártással, és egészségesebb tevékenységbe fogott. Kertészkedni kezdett. A rigmusok gyártásáról természetesen nem mondott le. Sőt! Most kezdte csak igazán elemében érezni magát! Vitte a híres karcagi piacra a maga termelte zöldségeket, gyümölcsöket, és harsány rímekkel kínálta portékáját. Voltak ezek között sikamlós, akadtak tréfás kínáló strófák, az azonban bizonyos, hogy Ugró Istvánt mindig sokan állták körül. Ha valakinek az esze kereke túl nyikorgós volt, és nem jött rá magától, hogy mi ez a piaci csődület, megtudta, ha meghallotta Ugró István hangját. Mert a hangja messzire elhallatszott. Éles hangon ilyeneket kanyarított bele a nagy piaci forgatagba:

Van olyan káposztám, hogy hús se kell bele:
A répám közepe finom mézzel tele.

Ezt aztán érthették a menyecskék így is, úgy is. Értették is, jókat visongtak az öreg répáját gusztálva. Nehogy vásárlás közben lemaradjanak egy jó élcről, az volt a legbiztosabb, ha mindent nála vesznek meg.

Micsoda hangulata lehetett annak a százötven évvel ezelőtti karcagi piacnak! Egy idő után aztán ennek is vége szakadt, mert a vén poéta ágyának dőlt, és búcsúzott az élettől.

Vénember már Ugró István,
Tovább élni dehogy kíván;
Fáradt feje, keze, lába,
Vágyik le a föld gyomrába.

1863 októberében teljesült a vágya: a jó kedélyű népi rímhányó mester az Agyagoskerti temető egyik jeltelen sírjában várja az utolsó ítélet harsonáit, hogy nyughelyéről kipattanva rigmust gyárthasson a feltámadásról.

A tölgyfatermetű legény

Egyszer volt, hol nem volt, a Kis-Szénáson túl, a Battonyás réten erről, volt egyszer egy szegény legény. Olyan széles válla volt, mint egy ötszáz éves tölgyfa törzse, a feje meg akkora, mint egy lóitató veder, de még a szemöldöke is olyan hosszú és vastag, mint egy-egy cső kukorica. A karcagi nagyvásáron kimagaslott a tömegeből vagy két fejjel. Szántott, vetett, aratott, vagy éppen az Üröm réten legeltette a juhokat naphosszat, közben vastag hangon énekelt.

– Rámás csizmám a köpistűl de fínyes,
Én vagyok a kunkarcagi kisbíres.
Ha megkenem pirítósom óhájjal,
Nem cserélek én egy beteg királlyal.

Este behajtotta a jószágot a tanyába, ellátta őket. A gazda nézte a szorgoskodó legényt, s odaszólt neki.

– Megéheztél, fiam?
– Nem kérdi a gyomor, hányat üt az óra.

Aztán egy kaparó szálig megette a vacsoráját, még a vaslábast is kitörölte.

– Annyit eszel, fiam, mint egy bölödér! – csóválta a fejét a gazda.

De a legény nem haragudott meg, amiért egy nagy kutya étvágyához hasonlították az övét, csak mosolygott szelíden, megtörölte a bajsztát, ivott egy fél veder vizet, aztán kiment az istállóba aludni.

Másnap este hoztak a tanyába két olyan gyönyörű lovat, amelyet még sohasem látott. A járásuk kényes, a szőrük meg fényes, csak úgy ragyogott a napsütésben. Azt mondta a sárréti ember, hogy a karcagi nagyvásárra hozta eladni, de szeretne velük itt éjszakázni, mert az úton megakadt rajtuk néhány fattyú szeme.

– Majd ez a legény vigyáz rájuk – mondta a gazda.

A sárréti ember végigmérte a tölgyfatermetű legényt, elismerően bólintott, de csak vakarta a fejét.

– Csak az a baj, hogy a Rózsa Sándor legényei vetettek rájuk szemet!

– Hányan?

– Öten.

– Sok? – kérdezte a legényt a gazda.

– Nem.

– Biztos megőrződ, hé?

A legény bólintott.

– Ha mégis ellopnák a lovakat... – de aztán inkább lenyelte a fenyegető mondat második felét a sárréti ember.

– Amék kutyát bottal ütnek a nyúl után, sose fogja meg! – indult az istállóba a szegény legény.

Odabent előkészített egy jó erős kötelet, hurkot is kötött rá. Besötétedett. Jól fent járt már a hold, mikor motozás szűrődött be kintről. Hallotta, hogy szép óvatosan bontani kezdik az istálló falát. A tölgyfatermetű legény odahúzódott a készülő lyukhoz. Amikor elkészültek, egy vékonypéznű betyár kezdett bebújni lábbal, amire a benti legény egykettőre hurkot vetett.

– Hagyjatok itt! Én már fogva vagyok – szólalt meg a betyár.

Ott is hagyták, csak előbb levágták a fejét, és magukkal vitték, nehogy megtudja valaki, hogy a Rózsa Sándor csapatából való volt.

A Morgó alagútja

A vármegye pandúrjai átvergődtek a veszélyes karcagi mocsarak között, Tolvajosnak, Bengecsegnek még a nevét is elátkozták. Haladtak takarosán az Ágota csárda felé. Szomjasak voltak és fáradtak.

Csendes volt az ivó az Ágota csárdában, amely ott állt az úton járók örömére a Pest és Debrecen közötti országút mentén. Olyan ravaszul építették meg, hogy a mestergerenda egyik oldalán még a kunok földjén tartózkodott a szomjára enyhülést kereső, de ha átült az asztal túlsó oldalára, amelyik már a mestergerenda ladányi oldalára esett, a hajdúk földjén emelgette poharát. Ennek a körültekintő építési módnak különösen a betyárok örültek, mert innen a pandúr nem mehetett át oda, onnan pedig ide. Megesett, hogy a betyár az asztal túloldalán támasztotta a homlokát, szemben a tehetetlen pandúrokkal.

A csaplárosné letette a bort a kemény tekintetű betyár elé.

– Igyál, virágom!

A csárda közelében az elcsigázott pandúrok szusszantak egyet, közben hajtották magukról a vérszívók hadát, aztán nekilódultak, hogy ott kapják azt a híres Sándor gyereket.

Az asztalnál ült Rózsa Sándor. Erősen töprengett valamin, csak ritkán emelte szájához a bort. Aztán, mint aki veszélyt érez, az ablakhoz lépett: a pandúrok akkor kászálódtak le a nyeregből. A betyárt egy szempillantás alatt elnyelte a pince. Fentről lefelé a kilencedik lépcsőfokot balra betolta a falba, s eltűnt az alagútban.

A vármegye pandúrjai döngették a csárda ajtaját.

– Nyisd ki!

Szaladt a csapláros, szélesre tárta előttük az ajtót.

– Nyitva van, uraim, erre tessék! Hozhatok egy icce bort?

A pandúrok azonban először átkutatták a csárdát, még a pincébe is lementek, de nyomát sem lelték Rózsa Sándornak.

A betyárgyerekek a sötét alagútban ballagott egy szurkos szövétnekkal a kezében. Itt-ott csöpögött, egy-két helyen csurgott a nyakába a víz, de nem csoda, hiszen az alagút fölött szinte feneketlen mocsárvilág húzódott. Rózsa Sándor sem bánta azt a néhány csepp vizet, inkább még mosolygott is magában, mert elképzelte a pandúrok csalódott képét. Ettől jó kedve támadt, halkán dúdolgatva haladt Karcag irányába, a Morgó csárda felé. Tudta, hogy egy kapcabetyár elárulta őt a pandúroknak, azok pedig üzentek a hajdú vidéki fogdmegeknek, jöjjenek az Ágotai csárdába, megfoghatják a Sándor gyereket.

Ahogy az ajtón kiléptek a pandúrok, akkor értek a csárdához a szomszéd megye pandúrjai. Látták emezek gyászos ábrázatán, hogy hiába jöttek.

– Nincs meg?

– Nincs.

A Morgó Karcag szélén állt, mellette kis erek kanyarogtak, náderdő susogott, benne kis ösvényt vágta a pákászok csónakjai, amik hirtelen bukkantak elő a rengetegből, s csónakjaikat a csárda tornácának ágasához kötötték. Nagy puttony halat vittek be a csárdába, hogy süssék meg nekik.

Rózsa Sándor elé húst tett a csaplárosné.

– Egyél, szentem!

A betyár gyerek nagy darabokat tépett ki a húsból, őrlötte a fogai között, de a keze már a bor után nyúlt, amit akkor tett elé a csaplárosné.

– Igyál, szentem!

A pandúrok a Debreceni úton csúszkáltak a sárban a város felé. A város szélén megszólalt az egyik.

– Megnézhetnénk a Morgóban.

– Meg – bólított a többi.

Már zúdultak is a csárda fele.

A csárdában egy rettentő nagy csapra vert hordó takarta el az alagút bejáratát. Olyan nehéz volt ez a hordó, hogy még nem született olyan ember, aki meg tudta volna mozdítani. Csak a beavatottak tudták, hogy ha kihúzzák a hordó felső dugóját, akkor könnyedén odébb mozdíthatták.

Rózsa Sándor mögött a helyére csúszott az óriási hordó. A legény végignyújtózott az alagút elején lévő nádpriccsen. Hamar elálmosodott. Órák múlva, amikor felserkent, evett egy kis sült tyúkot, ivott rá piros bort, rágcsált egy kis foszlós bélű kalácsot. Így telt el néhány nap. Fogta a szurkos szövétneket, s elindult az Ágota csárda felé. Amikor odaért, s a kilencedik lépcsőfok helyén előbukkant a feje az alagútból, a csaplárosné már nyomta is vissza.

– Menj vissza, virágom! Harmadnapja várnak rád a pandúrok.

Mit tehetett a Sándor gyerek? Bandukolt visszafelé. Csakhogy mire a Morgó csárdához ért, ott is azzal fogadta a csaplárosné, hogy itt várják a pandúrok.

– Menj vissza, szentem!

Feküdt a sötét alagútban a nádpriccsen, tehetetlen düh feszítette. Rónákat lábáló gulyákról, széles puszták méneseiről álmodott. A szélről, amivel versenyt vágatna odafent.

A megrontott legény

Egyszer volt, hol nem volt, a Bige-fertőn túl, de a Gergely-halmon innen, volt egyszer egy bodori hajú, meglehetősen ábrázatú szegény legény. Rettenetesen ette a mormáncs egy szőke lány után, de az rá se hederített. Mikor a nősülését firtatta valaki, ezt mondta.

– Olyan szegény vagyok, hogy egy lecsepett zsírom sincs, az a baj.

Ami igaz, igaz, nem bővelkedett szegény a földi javakban, de annál inkább testvérekben. Tíz gyereket szült az anyja, majd jó sokára ő lett a kaparéék.

Azért az a leány csak tetszett neki. Munka közben is szinte látta maga előtt, néha annyira belefeledkezett gondolataiba, hogy csak azt vette észre, énekel:

Száz forintot adtam én egy lóért,
Másik százat a nyeregszerszámért,
Harmadikat egy szép szőke lányért,
Kit nem adnék széles e világerért.

Ha csak tehetne, a közeli tanyájuk felé őgyelgett, hátha látná legalább néhány pillanatra a rózsás arcú leányt. Na, annak az anyja aztán meg is haragudott a sok mászkálás miatt a bodori hajú legényre!

Történt aztán, hogy nyári időben, amikor pedig dandárja lett volna a munkának, a legényt elhagyta az ereje. Nem bírt dolgozni. Alig kelt fel, már megint feküdni kíváncsozott, még enni sem volt kedve, csak vonszolta magát a tanya körül. Még a doktort is kihívták hozzá Karcagról, de az se tudta, mi baja lehet.

– Na, majd megtudom én! – fogadkozott a komája.

Alig telt el két nap, szaladt a komája a bodori hajú legényhez.

– Komám, elfeji az erődet az a vénasszony!

– Milyen vénasszony?

– A lyánynak az anyja.

– Boszorkány lenne?

– Az hát! Kilestem.

– Mit láttál?

– Este besurrant az ólba, osztán kis idő múlva én is benyitottam hirtelen. Te nígycézláb álltál a hídláson, az meg úgy fejt egy rocskába, mint a tehenet szokták. Na, akkor osztán el is tűnt az egész, mintha csak álmodtam volna.

Egyéb se kellett nekik! Tudták már, mit kell tenniük. A legény gatyáját felakasztották a gerendára, jól megostorozták, jó nagyokat vágtak rá.

Másnap a bodori hajú legény komája átment a lányék tanyájába valamilyen ürüggyel. Hiába takarta a vénasszony a képét, csak meglátta rajta az ostorcsapások helyét.

– Na, komám, ez se bánt ezután! – mondta visszatérve.

Nem is rontotta soha többet. De a legény se nézett többé a lányra. Úgy volt vele, biztos eltanulta az is a boszorkánymesterséget az anyjától.

Az éjféli kutya

Egyszer volt, hol nem volt, a Kis-Szénáson túl, de a Battonyás réten innen, volt egyszer egy tanya. A tanya gazdája csendes ember volt, sokat dolgozott a családjáért. Három legényfia már a segítségére volt, szántottak, vetettek, arattak, mikor minek az ideje következett. Kint aludtak az istállóban, ügyeltek a jószágra. A Miska gyerek azonban még csak nyolc nyarat ért, a három lány meg még kevesebbet.

Miska egy kismacskával jött haza estefelé, cirógatta, szeretgette, és az anyja elé állt, mondván, hogy hozta az eltekergett kandúr helyett, mert az már igencsak jobb gazdát talált. Az anyja beszaladt a házba, s kihozott egy tükröt.

– Tartsd ide!

A gyerek odatartotta. Az asszony addig igazította a tükröt, amíg a macska belenézett. Közben magyarázott a fiának.

– Ha az új macska megnézi magát a tükörben, nem megy el a háztól.

Hamarosan a gazda is bejött a legényekkel az ólból. Leültek vacsorázni, kanalazgatták a köleskását, ittak rá egy kis vizet. Ültek még egy kicsit a tűzhely parazsának világánál, aztán lefeküdtek.

Éjfélkor arra ébredt a gyerek, hogy az apja felkelt, ingben, gatyában kiment a ház elébe, négykézlábra ereszkedett, és elkezdett ugatni egy nagy fekete kutyát. Miska rémülten rázta az anyját, és húzta magával az udvarra.

– Hazajött a kutya? – kérdezte az álmosan.

– Dehogyan jött!

Látja aztán az asszony, hogy mit művel az ura! Felkapott egy botot az eresz alól, jól oldalba hajította vele a fekete kutyát. Szaladt is az mindjárt, átugrott a kerítésen, s eltűnt. Az ura meg szó nélkül felállt, bement a házba, visszafeküdt aludni.

Mikor felserkentek, tettek-vettek a ház körül. Miska tejet tett maga elé, késsel kezdte aprítani bele a kenyeret.

– Ne késsel! – kiáltotta az anyja.

– Ne?

– Ne! Kihasadozik a tehén tőgye.

Váltig azon gondolkozott, mit mondjon az éjszakai esetről? Reggel aztán megemlítette az urának, hogy mit látott éjszaka, de az ember váltig tagadott. Ő nem! Ő aludt, nem járt az udvaron!

Na, jó. Mit volt mit tenni, várták az estét. Mikor legényfiaival a gazda bejött az ólból, asztalhoz ültek, ették a betyárost, ittak rá vizet, aztán ültek még egy kicsit a tűzhely fényét bámulva.

Amikor a kisebbek már elaludtak, Miska erősen törte az eszét. Nem lehet véletlen, gondolta, hogy a kutya meg a macska is egyszerre ment el a háztól, és még szinte ki sem húlt a helyük, jött ez az éjféli kutya. Megérezték azok, hogy itt valami baj lesz a ház körül!

A gyerek óvatosan felkelt, araszolt az ablak felé. Az udvaron nem látott semmi mozgást. Az apja is békésen aludt a helyén. Arra gondolt, hogy ma éjjel talán nem jön el a fekete kutya. Múlt az idő, de a holdvilágnál egy teremtettséget sem sejtett.

Amikor aztán a falon lévő koloncós óra elütötte a tizenkettőt, beugrott a kerítésen az a nagy fekete dög, és nyugodtan csatangolt az udvaron. De ekkor már mozdult is az apja! Felkelt, úgy ahogy volt, ingben, gatyában kiment az udvarra, négykézlábra ereszkedett, s ugatni kezdte a fekete ebet.

Az asszonyt már nem kellett költögetni, ugrott magától! Kिरontott az ajtón, odavágott valamit a kutyához, mire az eltűnt a kerítésen át. Az ura meg, mintha mi sem történt volna, visszafeküdt aludni, és hajnalig húzta a lóbórt.

Persze, megint nem emlékezett semmire.

– Apádon rontás van! – jelentette ki határozottan az anya.

A fiú bólintott nagy komolyan, hogy szerinte is. Nem sokkal később a gazda bement az ólból, a jószágok mellől a házba.

– Anyjuk! Fáj a torkom.

– Az ugatástól – vágta oda epésen az asszony.

Elővett egy kis ruhadarabot a ládából, öntött rá egy kevés petróleumot, majd egy fakanál nyelére erősítette, úgy dugta az ura szájába. Finoman megdörzsölte a torkát.

– Ne ugasson kend, akkor meggyógyul.

Früstöknél aztán a legényfiúkkal megbeszélték, hogy éjjel elfogják azt a fekete kutyát, és felakasztják a kútkoloncra.

– De csak bal kézzel nyúlhattok a kötélhez! – kötötte a leikükre az anyjuk.

Azok bólogattak, hogy értik, aztán mentek dolgukra. De hiába, egyre csak az éjfél járt a fejükben.

Alig ütötte el a tizenkettőt a koloncos óra, máris az udvaron termett a fekete kutya. A férfi meg, ahogy szokta mostanában, ingben, gatyában ugatta az udvaron. A legényfiúk óvatosan hurkot vetettek a fekete ebnek, de valamelyik jobb kézzel nyúlt a kötélhez, így az ő nyakára csavarodott, a kutya pedig elszabadult, átugrott a kerítés tetején. Mire leért a kerítés túloldalán a földre, kutyából átváltozott a harmadik tanyaszomszéd feleségévé.

– Tán kutyát akartak akasztani? – szólt vissza, és köpött egy nagyot feléjük.

– Ez a banya rontotta meg apátokat – mondta az asszony, s bement a házba.

Az ura már édesdeden aludt a helyén. Reggel megint nem emlékezett semmire. De a fekete kutya nem jött többé.

A dohánycsempész és a fináncok

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy ember, aki a dohánynal kupeckodott. A hatalmas karcagi határban, annak is az Őzes nevű részén lakott egy tanyán, elég messze a várostól ahhoz, hogy a fináncoknak sűrűn ne szottyanyjon kedve felkeresni őt.

Ahogy az egyébként sűrűn megesett vele, egyszer elfogyott a pénze. Vakarta a fejét, de csak a szokásos megoldás jutott eszébe.

– Na, fiam, reggel Karcagra viszünk egy kis dohányt!

Azzal két zsákot mindjárt meg is tömött dohánynal. Reggel aztán a két zsákot fellökte a szekérre ülésnek, s elindultak.

Döcögtek a rettenetesen rossz úton, ettől aztán a sav lötyögött a gyomrában hol ide, hol oda, és ő ültében összekucorodott, úgy marta a gyomorfalát. Amikor az Ágota csárdához értek, a kupec, alig haladt túl egy vastag akácfán, annak közvetlen közelében megrántotta a gyeplőt.

– Hó!

– Bemegyünk? – kérdezte a fia.

– Eszünk.

Leszálltak. A dohánycsempész jól megnézte magának a csárda előtt álló szekeret, ami elé három lovat fogtak. Körbepillantott, gyanakodva végigfuttatta a szemét az egész környéken, majd megnyugodva belépett.

Odabent elővette az ember a tarisznyából a kenyeret, a szalonnát, a hagymát, és bort is rendelt. Falatozni kezdtek. Ahogy így eszik, kilesve az ablakon látja ám, hogy két finánc a közeli tengeriből figyeli a csárdát. Nem szólt az ember semmit, csak figyelt rágás közben. Látta, hogy lopakodik a két finánc a szekerek felé, először az övét vizsgálgatják erősen, s rálelnek a zsákokban a dohányra. Amikor a másik szekérhez mentek, a kupec megkérdezte a fiát.

– Éhes vagy még?

– Mán nem.

– Akkor eridj ki, osztán a szekérkast kösd ki jó erősen a nagy akácfáho!

– Mír?

– Ne kérdezz! Kössed!

A gyerek az ajtóban találkozott a belépő fináncokkal, akik szinte észre sem vették, hogy kisurrant mellettük az ajtón.

– Kié a kétlovas szekér? – kérdezte az egyik.

A kupec nyugodtan felnézett, megtörölte a bajszát, a bicskával lekanyarította az utolsó falat kenyeret, s így szólt.

– Az enyim.

– Na, akkor kend bevisz minket Karcagra!

– Jól van.

Komótosan megrágta a szájába tett falatot, összecsupka a bicskáját, ivott egyet, megtörölte a bajszát, s felállt.

– Na, gyűjjenek az urak!

A fináncok hátul helyezkedtek el, ő pedig a fiával elől, ahol eddig is ültek. A kupec istenesen megostorozta a lovait, erre azok szinte a levegőbe rántották a szekeret, s elindultak, mint akiket puskából lőttek ki.

A kikötött kas a fináncokkal együtt levágódott, a két hivatalos ember csak úgy hencsergett a földön. Mire magukhoz tértek a meglepetésből, s feltápáskodtak, a kupec szekere már olyan messze vágatott, hogy utána lőni sem volt érdemes.

Mikor már biztonságos távolságra elhaladtak, visszavettek a vágtaból. A fiú egy kötelet forgatott a kezében, nézegette, csóválta a fejét. A csárdabeli párbeszédükre visszautalva kérdezi az apját.

– Hát ezír?

– Ezír – nevetett a dohánycsempész.

Egy bécsi úr Karcagon

Egyszer volt, hol nem volt, a Karajánoson túl, de a Kunlapon innen, volt egyszer egy Karcag nevű város. Történt, hogy az egyik este egy kereskedő érkezett vonattal. Előtte már sok helyen megfordult. Kényszerűségből. A bécsi szappangyárban hívatta az igazgató, s megkérdezte, beszél-e magyarul? Mondta, hogy beszél. Erre kiadta az ukázt, hogy utazzon Magyarországra és gyűjtsön megrendeléseket a gyár részére. Mit tehetett volna Májer úr? Vonatra ült, s járta a magyar városokat és falvakat. Most hozta meg a vonat a nagykunok híres központjába.

A bécsi úr megkérdezte a vasútnál, hol talál egy szállodát, mire elmagyarázták neki, hogy merre menjen. Elindult a jelzett irányba, botorkált a sötétben, mert világítás az bizony nem nagyon akadt az utcán. Időnként csaknem felbukott egy-egy gödörben, ugyanis járda sem volt ebben a városban. Szerencse, hogy felhőtlen volt az ég, így a holdvilágnál jó sok gyaloglás után csak eljutott egy nagy térre, ahol rálelt a Bárány szállóra. Kapott egy szobát. Igaz, nem olyan pompásat, mint Bécsben kapna, de aludni jó lesz, gondolta.

– Mit tud adni vacsorára? – kérdezte.

– Csak rántottával szolgálhatunk, tekintetes úr – mondta a szállodás.

Májer úr nagyon éhes volt, hát bólintott, hogy jó lesz, csak hozzák hamar. Hozták is egykettőre a jó zsíros, hagymás rántottat. A bécsi uraság gyorsan befalta, még a kenyérből is majdnem elfelejtett harapni, annyira éhes volt. Még ízlett is neki, pedig nem szokta a gyomra az ilyen nehéz ételt. Feszengett egy kicsit a széken vacsora után, aztán hozatott egy pohár bort, hátha oldaná benne ezt a teltség érzést. Mert úgy sejtette, ez a magyar vacsora megfeküdte a gyomrát. Felhajtotta a bort, de nem érezte magát könnyebben, hát kért még egyet. Ezt megismételte még vagy kétszer, és már egészen virágos hangulatban vonult el a szobájába.

Nagyon fáradt volt a sok utazás miatt, el is aludt nyomban. Hanem ahogy közeledett a hajnal, szörnyű hascsikarásra ébredt. Nagyot csikordult a gyomra, majdnem olyanformán bugyogott benne a vacsora maradványa, mint üstben a fővő szilvalekvár. Egyéb se kellett a finom bécsi uraságnak: szaladt az udvarra és az illemhelyet kereste a holdvilágnál, de nem lelte. Nem halogathatta tovább a dolgot, hát lekucorodott egy félreeső helyen. Igen ám, de ahogy hozzáfogna sürgős nagydolgához, azt kiáltja valaki.

– Látlak!

Ahogy ezt hallja Májer úr, elkezdett hátrálni. Megint hallja.

– Látlak!

Erre ismét hátrált néhány métert, de csak jön a kiáltás.

– Látlak!

Farolni kezdett újra. Addig curikkolt, hogy beleesett egy pernyés gödörbe. Ebben a pillanatban megint felharsant a hang.

– Látlak!

Erre már elfutotta a méreg a bécsi urat.

– Látsz a fenét, hiszen már magam sem látom magamat! – kiáltotta.

Gyorsan elvégezte a dolgát az egyik sarokban, pernyét húzott a csomóra, aztán indult volna aludni. Hanem a gödör olyan mély volt, hogy nem tudott kimászni belőle. Ott virradt rá.

Csak reggel tudta meg, hogy Karcagon a toronyőr óránként kikiáltott a torony mind a négy ablakán: „Látlak!” Ezzel jelezte, hogy ébren van.

Szappan megrendelést aztán egy darabot sem tudott kikönyörögni a nyakas kunokból. Azt mondták, főznek az ő asszonyaik olyan szappant, a császáré sem külön! Délben már kocogott is az állomás felé Májer úr, még az ebédet sem várta meg. A rántotta is, meg a kunok is megfeküdtek a gyomrát.

A katona meg a halál

Egyszer volt, hol nem volt, a Zádor éren innen, de a Hortobágy éren túl, volt egyszer két legény. Az egyik barna volt, a másik fekete. Tanyaszomszédok voltak a Tolvajos háton, öklömnyi koruk óta csak egymással komáztak. Amikor az egyiket elfenekelték az iskolában, akkor a másik is kapott, mert rosszalkodni is csak együtt tudtak. Egyszerre mentek katonának is.

Masíroztak a karcagi laktanyában szorgalmasan, olyan egyszerre léptek ezek ketten, hogy abban nem volt hiba. Azt mondja egyszer az őrmester.

– Felszerelést puculj! A puska csöve ragyogjon, a bajnét csillogjon!

Tudták ebből, hogy gyakorlatra mennek. Mentek is. Csak este álltak meg a Tíbusz-halomnál.

A két koma fűaljt gyűrt, nézték a csillagokat, és arról beszélgettek suttogva, hogy de jó lenne most otthon lenni, jóllakni fordított kásával, és hallgatni az öregek meséjét. Aztán egyszerre hagyták abba a sutyorgást, s egyszerre aludtak el.

A fekete mindjárt álmodni kezdett. Ment a karcagi piacon, nézegette a menyecskéket: egyik szemrevalóbb volt, mint a másik. Akadt köztük jó erős, puttonyos farú, szépen ringó bögyös, volt, amelyiknek meg olyan az illata, mint a tavaszi mezőé. Elhaladt mellette egy fehérrép, akinek olyan tüzes szeme volt, hogy a szalmakazal is lángot fogott volna a pillantásától. Muszáj volt utána fordulni.

Hát, megfagyott az ereiben a vér! Ment utána a halál, s a kezében szorongatta a nagy kaszáját!

– Hú, az anyja keservit, mit akar ez túlem? – riadozott.

Szaporázta a lépteit. Óvatosan hátra sandított. Látja ám, hogy a halál is siet, talán még jobban, mint ő. A fekete legény teljesen lefőtt a réműlettől. Mit tehetett volna? Elkezdett szaladni. Mikor hátracsavarta a fejét, látta, a halál is szalad, kicsin múlt, hogy még nem érte utol.

A piac sarkán álló nagy házban éppen akkor takarították a pöcegödrot, egy nagy kádba hordták ki az udvarról az ürületet. Jó tele volt már a kád. A fekete legény látta, hogy mindjárt megfogja a halál, hát inkább beleugrott a kádba, nagy levegőt vett, és lebukott a csúnyaság alá.

Odalent aztán gondolkodott. Abban reménykedett, hátha nem bírja majd a vén kaszás az orrfacsaró bűzt, és elmegy.

Ahogy így törte a fejét, elfogyott a levegője, hát gyorsan az ürülék fölé emelkedett, s nagy levegőt vett.

– Bruj!

Erre a komája felserkent, s erősen törte a fejét, mi baja lehet ennek, hogy brujgat? De a másik csak álmodott tovább.

Ahogy teleszívta a tüdejét levegővel, látta, a halál felemelte a kaszáját, hogy lecsapja a fejét. Na, ennek a fele sem tréfa, gondolta, és megint alámerült a pocsékságba. Ott nyugta volt, csak ne fogyott volna ki belőle a szusz! De kifogyott, így megint felütötte a fejét.

– Bruj!

– Hé, komám, hát tígedet mi lelt? – rázta meg a barna legény.

Lassan csak felérezett a fekete. Szagolgatta a kezét, ruháját, törölgette az arcát, utána meg nézte a tenyerét.

– Kedves komám, de jó, hogy felkötöttél! Rettenetes álmom vót. Ha fel nem kőtesz, belefulladtam volna abba a pocsékságba.

Elmesélte aztán, hogy mit álmodott. Feküdtek, nézték a csillagokat. Szerencse, hogy legalább álmodni külön szoktunk, gondolta mindegyik. Aztán elaludtak. Egyszerre.

A hadifogoly karácsonya

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy inas, csontos karcagi legény. Ahogy berukkolt a Jóska gyerek, mindjárt elvitték a Piavéhoz. Ott a komájával együtt járőrbe küldték. Szemetelt az eső. Mikor a következő magyar álláshoz értek, ágyúzni kezdtek a taljánok.

– Menjünk innen, komám, mer mán szíjjel dúrta a gránát a traverzát! – szólt a legény.

Behúzódtak egy négyszögletes kis dekungba. A legény a sarokban gubbasztott, a fején a vaskalap, kopogott rajta az eső. Erősen szólt az ágyú.

– Átmegyek a harmadik dekungba, kis idő múlva gyere utánam, komám!

Így tettek. Egy idő múlva kinézett a karcagi legény: hát a jobb szárnyon már az összes magyarnak az ég felé állott a keze!

– Gyere, komám, másszunk ki!

– Mír? Tán támadunk?

– Nem. De mán foglyok vagyunk!

– Foglyok a fenét, hogy vónánk foglyok?

De csak azok lettek. Egy lágerebe vitték őket. Alig kelt fel néhányszor a nap, bevagonírozták őket, meg sem állt velük a vonat Foggia környékéig. Kihajtották őket a gyepre, elkezdtek megolvasni a foglyokat. Minden tizediknek ki kellett lépni. Hát a Jóska gyerek éppen tizedik lett. Kilépett. Haladt a számolás tovább. Állt ott egy barátságosabb talján ór, attól próbálta mutogatással megtudni az inas, csontos legény, hogy mi történik azokkal, akik kiléptek?

– Puuu! – utánozta a lövést az olasz.

Na, ennek már a fele sem tréfa! Vakarózott a legény erősen, hogy mit tegyen. De alig olvastak százig, jött egy lovas vágatva, s átnyújtott egy papírt a parancsnoknak. Na, vissza az egész! Megint bevagonírozták a foglyokat, meg sem álltak velük a messinai kikötőig. Egy táborban kovártélyozták el őket: harminchatezer fogoly lakott itt. Nem tudtak rendesen tisztálkodni, úgyhogy kis idő múlva beléjük esett a tetű.

– Egyet se búsuljatok! – mondta a karcagi legény.

Szerzett egy kis kénport a gazdától, ahová kivezényelték dolgozni. Egy szobába betették a magyar foglyok ruháit, meggyújtotta a kénport. Attól kezdve tiszták lettek megint.

A gazdának sok munkása volt, de a munka dandárja következett, kellett a foglyok segítsége is. Hozzá fogtak kaszálni. Az inas, csontos legény uja teljesen elnyomorodott, mert összedarabolta a sarlóval. Mert azzal csetkelték a búzát. „*Nem ismerik ezek a kaszát?*” – ívelődött magában a karcagi fogoly, aztán kapta magát, elment a kovácshoz. Akkor már elég jól beszélt taljánul, hát megkérte, hadd dolgozzon itt egy kicsit. Készített is olyan kaszát, hogy amikor azt megsuhintotta a búzaföldön, csodájára jártak a taljánok! Ezzel már egy-kettőre learattak.

Meg is becsülték a taljánok a Jóska gyereket, jól tartották, még meg is hízott kicsit. Igen ám, de maláriába esett! Mindig rosszabbul lett, lefogyott, már jártányi ereje sem volt. Jöttek hozzá a látogatók, hozták a finom ételt a talján asszonyok, bort az emberek, de a legény még a szagát sem állhatta semminek. Egy szép fekete fehércseléd tudott csak utóbb belediktálni egy kis tejet. Na, ettől már kezdett kiegyenesedni a karcagi fattyú! Éppen jókor, mert kihirdették, hogy indul egy transzport haza! Olvasták a neveket, az inas, csontos gyereket is. Sorba kellett állni. Látják az orvosok, hogy nagyon cudarul néz ki a karcagi legény, gondolkoztak, hogy hazaengedjék-e, de aztán intettek: „*Mehet*”. A többiek kivitték a vonathoz,

mert jártányi ereje sem volt. Belökték a vagonba, ami csak ruha a kezükbe akadt, mind rátették, mert már rázza a hideg. De kibírta valahogy.

Pápa mellett volt a leszerelő tábor. Mikor onnan szabadult, a pápai állomáson várta a vonatot, de ott annyi fogságból jött ember ácsorgott, hogy szinte hajlott alattuk a föld. Napokig utazott. Karácsonyeste volt, amikor hazaért. Hullott a hó. Benézett az ablakon. Az apja szótlanul, komoran ült a széken, az anyja csöndesen sírdogált a sarokban. Bekopogott. Az anyja nyitott ajtót. Nem ismerte meg rettenetesen lesoványodott, meggörnyedt fiát.

– Édesanyám! – szakadt ki a legényből.

Átölelték egymást. Az anyja érezte, hogy a fiát rázza a hideg. Hiába. Még egyiknek sem volt ilyen gyönyörű karácsonya!

Fülszöveg

Mondák, mesék, érdekes történetek viszik vissza az olvasót a török hódoltság korába, s attól kezdve a nagykunsági népélet egy-egy darabja, a helyiek által megélt történelmi események sorjáznak századokon át, egészen az első világháborús katonatörténetig. A töröktől vagy azok krimi tatár segédcsapataitól szenvedő, s a pogánnyal hol ravaszsággal, hol fegyverrel szembeszálló kunokkal kezdődik A táltos kincse című könyv, majd a Rákóczi szabadságharcról, a karcagi nép által garabonciásnak tartott Csokonai Vitéz Mihályról, a leghíresebb betyárról, Rózsa Sándorról, a szabadságharcról, s annak férfiruhába öltözött hős női tüzér hadnagyáról olvashat, aki felüti ezt a könyvet. Sokat megtudhat az olvasó a pogány magyar hitvilágról, a babonákkal átszótt nagykunsági népeletről, a táltosokról, a boszorkányégetésről, a kolerajárványról, s az ezen a vidéken élt érdekes figurákról.

Bengecseg.....	3
Máros Balázs.....	9
Apavára	14
Garabonciások	17
Kurucok Karcagon.....	19
Máglya.....	20
A kapcabetyár veszte	22
A táltos kincse.....	24
Poéta a hóban	26
A deák tudománya	27
A szúrós szemű fattyú	29
Kincsásók.....	31
A korhely bojtár.....	33
A bátor legény.....	35
Kolera	37
Szamaras Pista.....	40
Táltosból gebe.....	42
Szökött huszárok.....	43
A szabadságharc tüzértisztje.....	45
Kálmán hadnagyai	47
A pandúrok jutalma.....	49
A kerékgyártó és rímhányó mester.....	51
A tölgyfatermetű legény	53
A Morgó alagútja.....	54
A megrontott legény	56
Az éjféli kutya.....	57
A dohánycsempész és a fináncok.....	59
Egy bécsi úr Karcagon	61
A katona meg a halál	63
A hadifogoly karácsonya	64
Fülszöveg.....	66